

**Herinneringen uit
mijn soldatenleven**

1913 - 1919

Honoré Liebaert

Honoré Liebaert kort na zijn indiensttreding (sept. 1913)

MILITAIRES
MILITAIREN
EN PETITE PERMISSION
MET KLEIN VERLOF

N° 59374 de la matricule
N^r van het stamboek

1 COMPAGNIE DES SUBSISTANTS
Régiment
CAVAIS
TITRE DE CONGÉ
VERLOFBRIEF

Modèle AA - Model AA

16 de l'instruction annexée au règlement
§ 16 van de onderrichting gevoegd bij het
pour les militaires en congé.
reglem voor de militairen met verlof

e Bon, G^{re}
e C^{le}, E^{on}, B^{le}

Le Lt General commandant 2. DC accorde une permission de
De Kommandant van Liebaert Hanser verleeft een verlof van
sans soldes au (1) soldat N. D.

pour se rendre à Birtley
om zich te begeven naar
sous l'obligation d'être rentré à son corps le 14 juillet 1916
onder voorwaarde bij zijn korps terug te zijn der

Pour y trouver
de bus nous
de munitions
Comte de Duham

A. Calais le 26 juil 1916
Commandant de 2. DC
L. Closter

SIGNALEMENT	PERSONNESBESCHRIJVING
Age: 24 ans / jaar	Base: horizontale
Leefstijd: 750 millimeters	Basis: moyenne
Gestalte: 1 meter millimeters	Hauteur: droite
Visage: ovale	Forme: moyenne
Aanzicht: colore	Largueur: moyenne
Teint: Tint:	Bouche: Mond:
Front: Inclinaison: prononcée	Lèvres: Lippen:
Voorhoofd: Hauteur: moyenne	Menton: rond
Hoogte: Largeur: moyenne	Kin: Cheveux: châtains
Breedte: Yeux: gris	Haar: Sourcils: Wenkbrauwen: droit
Oogen: Oogen:	
Signes particuliers: Blesse au bras droit	
Bizondere teekens:	

Je déclare avoir examiné le militaire dénommé et dessus, et ne lui avoir trouvé aucun germe
Ik verklaar bovengenoemde militair onderzocht te hebben en geene blijkbare kiem van besmette
apparent d'une affection transmissible.
lijke ziekte bij hem te hebben gevonden.

Calais le 26 juil 1916
Le Médecin,
J. Buss

(1) Grade, position, nom et prénoms. - Graad, stand, naam en voornamen.

2541

DEPOT DES INVALIDES.
Bureau de Renseignements
ETTERBEEK.

Etterbeek, le 16 novembre 1920.

DECLARATION D'INVALIDITE.

Délivrée pour l'obtention de 75% de réduction au
Chemin de Fer.

Je soussigné COUCHE, Daniel, Cornelle, Jean
Capitaine, Commandant, déclare que le nommé:
Liebaert, Honoré Remi Soldat vel. m 13
du 2e de ligne
est invalide de guerre

Son incapacité a été évaluée à ^{Quatrevingt} 31% par le
médecin de rég^t *Helchiot. Benys*

Le Capitaine Commandant
Chef du B.R.
D. Couche

DEPOT DES INVALIDES DE GUERRE
Caserne du 2eme Guides
ETTERBEEK-lez-BRUXELLES.
Section/O.P./4.

Etterbeek, le 19/10/1921

A l'Invalide LIEBAERT Honoré Remi

OFFICIER DE
CHEVRON
DE FRONT

O.J.D.I.G. DU 29/9/1921

Par application des prescriptions de la loi du 25 août 1919

il est accordé au nommé LIEBAERT Honoré Remi

n° 59374 de la matricule CINQ chevrons
de front.

Le Chef de Section/O.P./4

Moes

Fait O.P. 4
[Signature]

G.1.29/1995.

PROVINCIALE COMMISSIE
DER
MILITAIRE INVALIDITEITSPENSIOENEN
VAN GENT

Uitvoering der M. D. van 29 Maart 1930.
A. G. A. 3° Directie (Pensioenen) 5° Bureel, n° D.220/I.

VOORWOORD

Heden **10 maart** negentienhonderd **een en dertig**,

heeft de Provinciale Commissie voor Militaire Invaliditeitspensioenen, te GENT, bevonden dat de genaamde **LIEBAERT, Honoré-Remi, soldaat mil.1913 O.I.D., stamb.n° 4796. Woont te Winckel St. Eloi, Rollegemstraat.**

aangetast is door :

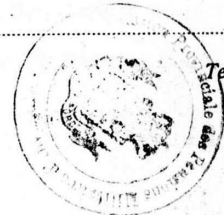
1° B. 51. Gelijkzijdig verlies der vier bewegingen van den rechter voorarm met twee uitgebreide en aanklevende littekens aan den voorarm.

N^{rs} van den Maatstaf : 1° **618-149.**; 2° ; 3° ; 4°

voortkomende van gebeurtenissen in (1) **oorlogstijd** { kwetsuren of vermoemens, ongevallen of gevaren van den militairen dienst.

Zij stelt hem voor (2) — ~~tot het bekomen van een invaliditeitspensioen, globaal bepaald op vijf en dertig per honderd~~ — tot het bekomen van een invaliditeitspensioen, globaal bepaald op **vijf en dertig per honderd**...% artikel 7 (002) der samengeschakelde wetten op de militaire pensioenen.

(2)

Te Gent, den **10 maart** 19**31**,
De Kapitein **François**, Officier Secretaris,

[Handwritten signature]

(1) Oorlogstijd of vreedstijd.
(2) In geval van afwijzing de redenen ervan aangeven en de overbodige vermeldingen doorhalen

Deze "doodsbrief" werd bij het afzwaaien door de soldaten
aan familie en vrienden gestuurd.

IN MEMORIAM

Het 2. Regt. de Ligne en de gansche Oorlogsfamilie, komen U hiermede het verlies van hunnen wapenbroeder te melden.

Mijnheer Arnold Front, zijne echtgenoot **Adolfine Loopgracht** en hunne bedroefde kinderen: Nieuwport, St. Joris, Ramscapelle, Schoorbake, Pervuyse, Stuyvekenskerke, Dixmuide, Loo, Langemark en St. Jullien. Mijnheer Gaspard IJzer, zijne levensgezellin, Adolfine Yperlee en hunne kinderen: Sluis, Overzetsflot, Bruggenhoofd en het Sas. Mijnheer Loulou Voorpost, zijne echtgenoot **Siska Nachtwacht** en hunne kinderen: Zakjes vullen, Betton dragen, Luisterpost, Picketten en Pinnekensdraad. Mijnheer Kasimier Mortier, zijne echtgenoot **Elodie Bombardement** en hunne kinderen: Stikgasobus, Koolzak, Bon, Torpil, Lansgrenaat, Zevenduim, Honderdtwintig, Soixante-quinze, Sept-Sept, Lange Max, Dikke Bertha, Vijftiender, Minenwerfer en Duif.

Mijnheer Frits Stormloop, zijne echtgenoot **Karolien Versperringsvuur**, en hunne nakomelingen: Fuzee, Mitrail, Handgrenaat, Revolver en Dolk.

Mijnheer Polidoor Abri, zijne beddgenoot **Rosine Versch-Strooi** en hunne volgelingen: Ratten, Muizen, Muggen, Luizen en Vlooiën.

Mijnheer Jan Kasseistamper, zijne wederhelft **Madeleine Beenstuk** en hunne kinderen: IJzeren Helm, Policiemuts, Kapot, Vest en Broek.

Mijnheer Valère Geweer, zijne naastbestaande **Jeanette Bayonnet** en hunne kinderen: Buikriem, Patroontasch en schup.

Mijnheer Prosper Ransel, zijne huisvrouw **Lucie Knapzak** en hunne kinderen: Veldflesch, Mes, Brood, Vetpot Tent, Sarge en Gammel.

Mijnheer Rudolf Aflossing, zijne echtgenoot **Mathilde Inventaire** en hunne kinderen: In opgang en Plankwedeel.

Mijnheer Valère Conseil de Guerre, zijne echtgenoot **Aline Corectie** en hunne kinderen: Discipline, Cachot, Salle de Police, Arrest en Corvée de Cour.

Mijnheer Leopold Rabatcol en de heele familie: Koffie, Soep, Patatten, Boestrink, zwarte Boontjes, Oorlogsvleesch, Beschuit en Paté, zijn in droefheid en rouw gedompeld, door het verlies van hun geacht Familielid.

MIJNHEER *Henri Labaert*

Echtgenoot van **Mevrouw de Vuist**, Ridder van de klas van *1913*

GEDECOREERD MET DE EERTEEKENS VAN PATATTENJASSEN EN 'T ORDER VAN 'T KEUKENBEEN.

Onder de wapens geroepen den *15 September 1913* en aldaar overleden.

Voorzien van al de heilige straffen van den Oorlog.

Het stoffelijk overblijfsel zal overgebracht worden naar het familiehuis te

Winkel St. Glei den *31 Augustus 1919*

onder den grootsten eerbied en het geween van hen die nog moeten blijven en ter vreugde van de familie en vrienden van den verlostte.

Ter nagedachtenis zal er op dien dag al de krotjes en cafés bezocht worden, de doodsmarchen zullen vervangen worden door polkas, mazurkas en walsen.

Men is vriendelijk verzocht nog bloemen nog kroonen te koopen, elke andere gift als drank, zelfs banknoten of goudstukken van 10 fr. zal in dank aanvaard worden.

Kinderen onder de 90 jaren, niet vergezeld van hunne ouders zullen streng op de plechtigheid geweigerd worden.

Recht in 't putteken. O heer schenk hem de eeuwige vrijheid.

Brave makker gaat in vrede. Amen.

ONZE VADER

Onze commandant die in de compagnie zijt
Vaarwel zij uw beschimmelt brood.
Hetgeen wij dagelijks ontvingen.
Want nu is de vrede gekomen
Waar wij zoo lang van droomden.
En nu dat gij ons de vrijheid wilt geven,
Hernemen wij weder ons schoon jongleven
We hebben er lang een lepel van binnen
En zullen voor alijd de vrijheid beminnen.

DE TIEN GEBODEN VAN 'T FRONT'

Bovenal bemint den VREDE
Op vier jaar hebben we genoeg geleden.
Helden is een naam vol eer
Maar oorlog vragen we niet meer.
Vermaak, plezier dat willen wij.
Dan zijn w'er weder geerne bij
En liefde is ons zoetst genot,
Maar vier jaren was het een verbod.
Komaan makkers, goeden moed
Want we gaan naar huis voorgoed.

WEES GEGROET

Wees gegroet IJzerstreken
Ellende en mizerie zijn met u.
Geveerd zijn uwe loongrachten
En ghevedd zijn uwe sterfte abris.
Lieven IJzer vol van gevaren,
Uw aandenken zullen wij bewaren,
Nu en tot het uur van IJzer dood. Amen.
Volle aflat door ons eenmaal te lezen.

HERINNERINGEN UIT MIJN SOLDATENLEVEN

Honoré Liebaert

VOORWOORD

Op aanvraag van de Heer Albert Witdouck heb ik erin toegestemd de herinneringen uit mijn soldatenleven op papier te zetten.

Ik wil alles naar waarheid vertellen wat mij uit die jaren bijgebleven is, hetzij vóór, gedurende of zelfs na de oorlog. Ja, ook uit mijn later leven, toen er dingen gebeurd zijn, die min of meer voortvloeien uit mijn leven als soldaat, of die erbij aansluiten.

Ook zal ik met geen gefantaseerde helden of heldendaden uitpakken, want helden heb ik niet gekend en ik ben er ook geen geweest. Ik wil alleen de waarheid en niets dan de waarheid vertellen.

Dat zal ik trachten te doen op volgende wijze:

1. Mijn vooroorlogs soldatenleven
2. Mijn leven als soldaat van 4 augustus 1914 tot de wapenstilstand
3. Mijn leven als soldaat na de wapenstilstand
4. Mijn ondervindingen als oorlogsverminkte na de oorlog

MIJN VOORORLOGS SOLDATENLEVEN

Op 30 januari 1913, de dag dat ik twintig jaar werd, had ik nog nooit gedacht eens soldaat te zullen worden. Maar met de verandering van de militiewet begin 1913 werd ik, samen met zoveel anderen, opgeroepen om mijn dienstplicht te vervullen. Die bedroeg toen tien maand voor het voetvolk en vijftien maand tot twee jaar voor de andere diensten. Ik werd aangeduid om mijn 15 maand dienst te doen bij het tweede linieregiment, dat toen in Gent gekazerneerd was.

Op 15 september was het de grote dag, want toen werden alle dienstplichtigen uit gans België op één en dezelfde dag opgeroepen. Zo vertrokken wij, alle Winkelnaren samen naar Kortrijk, waar ieder de trein zou nemen die hem naar zijn garnizoenstad zou brengen. Met zes Winkelnaren waren wij ingelijfd bij hetzelfde regiment, namelijk Kamiel Vuylsteke, Remi Vangheluwe, Hector Debo, Robert Pattyn, Leander Verhamme en ikzelf. Met de boemeltrein Kortrijk-Gent nam de reis heel wat tijd in beslag en bij elke halte kwamen al maar door nieuwe rekruten de trein vullen, tot wij uiteindelijk onze bestemming bereikten.

Toen we moesten uitstappen kwam er een naar gevoel over mij toen ik die plankjes zag met de namen van de verschillende regimenten die in Gent hun kazerne hadden en ik het geroep hoorde van een menigte sergeanten en korporaals, die gedurig de naam van hun eenheid schreeuwden, om zodoende iedere rekrut erop attent te maken waar en bij welke groep hij plaats moest nemen. Na wat rondkijken kregen we het plaatje in het oog waar met krijt op geschreven stond :”2ième regiment de ligne”. Dit was onze eerste Franse les tijdens ons soldatenleven maar helaas nog de laatste niet.

Toen de sergeanten en korporaals die bende wat in orde gebracht hadden ging het naar de uitgang van het station. Daar werden we vier aan vier geplaatst en dan vooruit marche, gauche, droite, op weg naar de kazerne. De korporaals riepen nu en dan nog eens links, rechts, maar toen ze zagen dat er geen orde in te houden was, lieten ze ons met rust. Zo slenterden we voort als een kudde schapen, tot we uiteindelijk de kazernepoort bereikten, waar bovenaan gebeiteld stond : “kazerne Leopold”. Daar werd de ganse troep binnengeloodst en begon ons soldatenleven, dat niet vijftien maand maar zes jaar min vierentwintig dagen zou duren.

Eens binnen de poort verliep alles snel. Ieder werd bij zijn compagnie ingelijfd en naar de hem toegewezen kamer gezonden. Inmiddels was het al middag en werden we allemaal bijeengebracht voor ons eerste noenmaal in de réfectoire. Wanneer we allen gezeten waren kwam er een overste binnen die we gauw leerden kennen als onze eerste sergeant-majoor, of zoals de Walen hem noemden "le premier bidon". Deze zegde ons dat de commandant zou komen om ons allen welkom te heten. En inderdaad, bijna op hetzelfde ogenblik stootte de sergeant-majoor een zo geweldige schreeuw uit, dat wij allen van het geweldig vershot, als verstijfd op onze plaats bleven zitten en niemand wist wat er nu zou gebeuren. In de deuropening verscheen een struisgebouwde man van rond de vijftig jaar. Hij bleef even staan en trad dan langzaam de eetzaal binnen. De eerste sergeant-majoor herhaalde zijn geschreeuw en maakte met een gebaar kenbaar dat wij moesten rechtstaan, wat wij dan ook deden. De commandant, want dat was hij, deed daarop teken dat wij opnieuw mochten gaan zitten en begon zijn welkomstrede, eerst een tiental minuten in het Frans en daarna in het Vlaams. Hij zegde ondermeer dat hij nu voor de volgende vijftien maand ons aller vader zou zijn en dat hij van ons mannen zou maken waar het vaderland fier op kon zijn. Hij was een Waal en ik moet eerlijk bekennen dat die man zijn best deed om zich verstaanbaar uit te drukken in het Vlaams, waarin hij helaas niet steeds slaagde. Na zijn toespraak wenste hij ons smakelijk eten en wees met een veelzeggend gebaar naar het vaatje dat op het einde van een der tafels stond en waarvan wij al spoedig ondervonden dat het slap bier bevatte. In de bijna elf maand die we in Gent doorgebracht hebben is nooit nog een vaatje op tafel verschenen. Ons eerste middagmaal was goed. We kregen soep, soepvlees en aardappelen.

De namiddag brachten we door op onze kamer waar oudere soldaten ons leerden ons bed in orde te brengen, enz... En dat was dan de eerste dag bij het leger, misschien wat langdradig verteld, maar ik houd eraan dit te doen om te bewijzen dat ik nu, bijna een halve eeuw later, alles nog goed in mijn geheugen heb bewaard.

De eerste dagen in het leger zijn nu wellicht nog hetzelfde als toen: kleren passen, leren hoeveel strepen een korporaal op zijn mouwen heeft en hoeveel sterren een kolonel op zijn kraag draagt. Maar op de dag dat men je een geweer in de handen stopt ben je eigenlijk pas echt soldaat; dat is nu zo, dat was toen zo. Ik herinner me ook nog alsof het gisteren gebeurde, toen we voor de eerste maal de kazerne verlieten om op een brede boulevard onze eerste les lichamelijke opvoeding te krijgen. Daar hebben we trouwens drie maand lang, vier dagen per week, doorgebracht.

Die oefeningen waren soms erg vermoeiend, soms belachelijk, maar meestal tergend, omdat al de bevelen die daarbij te pas kwamen in het Frans gegeven werden. De sectie waarbij ik behoorde werd bevolen door een Vlaming, sergeant Vanholder. Niettegenstaande hij Vlaming was, sprak hij nooit één woord Vlaams, tenzij hij ertoe gedwongen werd door de rekruten zelf, waarvan drievierde Vlamingen waren. Soms hadden er lachwekkende toneeltjes plaats, zoals toen we moesten oefenen om te draaien en te keren met het geweer. De een draaide naar links en de ander naar rechts, zodat de geweren tegen elkaar sloegen en kletterden dat horen en zien verging. Denk maar niet dat de sergeant na zo'n schermutseling enig begrip toonde. Integendeel, soms schreeuwde hij ons toe dat we ezels waren en te dom om stro te eten. Dat deed hij dan wel in het Vlaams.

Op donderdag mochten we met de oudere soldaten mee naar het Sint-Denysplein. Daar kregen we dan onze dagelijkse les, terwijl de ouderen moesten defileren voor een of andere generaal. Terug op de kazernekoer sprak de kolonel dan enige woorden die bijna altijd eindigden met : "Deze namiddag is het zondagsdienst". Die zondagsdienst, of 'service de dimanche' zoals men dat noemde, begon pas nadat alles in orde was op de kamers en werd volgens het zeggen van de kolonel gegeven omdat er zo goed gewerkt was. Die vrije middag werd op velerlei manieren besteed. De jongens van Gent en omliggende gingen meestal naar huis. Anderen die goed bij kas waren trokken reeds rond vier uur de stad in. De anderen die niets anders bezaten dan hun soldij, 73 centiemen per week, bleven in de kazerne en verveelden zich of gingen in de stad rondslechteren om de tijd te doden. Er waren er ook enkelen, waaronder ikzelf, die meestal die uren op hun kamer doorbrachten met het lezen van boeken. God, wat heb ik daar boeken gelezen! Ik had namelijk vriendschap gesloten met een achttienjarige jongen die als vrijwilliger dienst genomen had voor de duur van drie jaar. Zijn naam was Maurice Beelaert en hij was van Ledeberg bij Gent. Hij ging iedere dag naar zijn ouders en hij bracht zoveel boeken mee als ik wilde. Hij heeft er op die manier veel toe bijgedragen om die vervelende tijd wat draaglijker te maken en om mijn kennis te verrijken. Daarom denk ik nog altijd met dankbaarheid aan hem terug en ik heb zelfs de gelegenheid gehad om hem bij het begin van de oorlog een kleine wederdienst te bewijzen. Maar daarover later meer.

Op zaterdag 30 oktober kwam ik voor de eerste maal naar Winkel met verlof voor twee dagen, omdat het de maandag Allerheiligen was. Dat werd de ongelukkigste dag uit mijn soldatenleven. Die dagen wil ik uitvoerig beschrijven omdat ik toen ervaren heb hoe wreed en onrechtvaardig men iemand kan behandelen.

Hector Debo en ikzelf waren overeengekomen om op maandagavond met de laatste tram naar Kortrijk te vertrekken maar door een louter toeval kwamen we een paar minuten te laat. Er was geen andere uitweg meer dan te voet naar Izegem te gaan waar wij om halftien nog een trein konden nemen naar Kortrijk en zo toch op tijd in Gent konden geraken.

Zo vertrokken wij rond 8 uur om de zes kilometer lange weg te voet af te leggen. Welgezind eens thuis geweest te zijn stapten we gezwind door, zodat we nog de tijd hadden om een glas bier te drinken in het café voor het station. We kochten ons reis-kaartje en wachtten tot de trein zou binnenlopen. Er waren heel wat jonge soldaten die, zoals wij, die dagen thuis hadden doorgebracht en die reeds ter plaatse waren om terug te keren naar hun garnizoenstad. Velen onder hen hadden familieleden en vrienden meegebracht en wachtten samen het vertrek af.

Het zaaltje van het oude stationsgebouw was klein en stampvol met een luidruchtige menigte. Enige minuten voordat de uitgangsdeur zou geopend worden was het rumoer zo groot dat horen en zien verging. En op dat ogenblik kwam de stationschef de zaal binnen en hij schreeuwde luid om stilte. Maar dat ging zo gemakkelijk niet en het rumoer bleef maar aanhouden. Op dat ogenblik stond hij voor mij, maar met zijn rug naar mij gekeerd. In al dat gewoel draaide hij zich eensklaps om en zonder dat ik wist wat er gebeurde trok hij mijn politiemuts van hoofd en noteerde mijn stamnummer. Ik besepte dadelijk wat voor moeilijkheden zulks voor mij kon meebrengen en ik deed mijn best om hem duidelijk te maken dat ik niets te maken had met al dat lawaai, dat ik geen reden had om naar iemand te roepen daar ik en mijn vriend Debo alleen waren en dat wij van Winkel waren en dus vreemd voor al die mensen. Daarop begon een groot deel van de aanwezigen die meneer uit te lachen. Dat had een verkeerde uitwerking want hij werd dol van woede en beet mij toe: "En ge zult deze avond niet vertrekken!". Als aan de grond genageld stond ik voor hem. Ik bezwoer hem mijn muts terug te geven en mij samen met de anderen te laten vertrekken. Maar hij luisterde niet meer, ging naar de deur en kondigde aan dat de trein naar Kortrijk in aantocht was. Samen met mijn vriend naderde ik de deur, maar koppig als een ezel wees de stationschef mij terug.

Toen allen hem voorbij waren waagde ik mijn kans. Ik was er vast van overtuigd dat hij zijn fout reeds zou ingezien hebben en mij doorgang zou verlenen. Maar ik vergiste mij want op mijn vraag : "Mijnheer, ik geloof niet dat gij de schuld zou willen zijn van de straf die ik zal krijgen als gij mij niet laat vertrekken" antwoordde hij brutaal: "Als ik 'neen' zeg dan is het 'neen' en gij blijft hier."

En toen ging alles zo vlug dat ik zelf bijna niet goed meer weet wat er gebeurde. Ik greep die onbeschofte meneer bij de kraag, gaf hem met mijn andere hand een oorveeg dat hij sterren zag, greep mijn muts die hij had laten vallen, rende de deur uit, de treinsporen over en kwam juist op tijd bij de wachtende soldaten toen de trein het station naderde.

Maar de miserie was nog niet ten einde want twee bijgeroepen bedienden snelden mij achterna en samen met de chef beletten ze mij de trein in te stappen. Daarbij gingen ze zo geweldig te keer dat ik letterlijk overrompeld werd. Ik was woedend om die vernedering en beet een van de bedienden die mij niet wilde loslaten in de hand.

Ondertussen was de trein zonder mij vertrokken en was de politie ter plaatse gekomen. Ik werd verzocht met hen mee te gaan naar het politiebureau waar er een proces-verbaal werd opgemaakt. Een half uur later was alles gedaan en kreeg ik de toelating om naar Winkel terug te keren. Maar ik vroeg om daar te blijven om de volgende morgen naar Gent te vertrekken.

Toen ik de dinsdagmorgen rond 8 uur de kazernekoer opstapte stonden alle compagnies reeds opgesteld om te vertrekken. Ik liep zo rap ik kon naar mijn kamer, nam alles wat ik nodig had om met de anderen te kunnen meegaan en rende de koer weer op om mij bij de mannen aan te sluiten. Maar de commandant kwam mij reeds tegemoet en vanop een tiental meter afstand bulderde hij mij toe. Hij vroeg mij niet waarom ik te laat was. Hij moest niet weten of het mijn eigen schuld was of dat het buiten mijn wil om gebeurde. Neen, de commandant, de vader van de ganse compagnie, zegde dat ik niet moest denken met hem te kunnen lachen. Hij zegde dat hij mij zou kraken en dat hij mij tien dagen 'salle de police' zou geven. En hij zegde dat allemaal in een taal die bijna onverstaanbaar was, want zoals ik reeds vertelde was het een Waal. Daarna hoorde ik niets meer van die zaak en ik dacht dat alles reeds vergeten was.

Maar op zekere dag in december werd ik ontboden op het bureel van de compagnie waar de sergeant-majoor mij een brief overhandigde. Daarin kreeg ik het bevel om mij op 17 december naar Brugge te begeven om voor de krijgsraad te verschijnen. Daar werd ik veroordeeld tot vijftien dagen of vijftig frank boete. Het vonnis luidde: "voor de slagen toegebracht aan de stationschef: vrijspraak", doordat die zelf toegaf dat hij misschien wel ondoordacht te werk gegaan was. De straf die mij werd opgelegd was voor de beet, toegebracht aan een van de bedienden, die mij aangevallen hadden. De grote schuldige, de stationschef, ging vrijuit. En ik, die alles gedaan had om geen straf op te lopen, kreeg er een.

Maar de winter ging voorbij en daarna ook nog de lente en een deel van de zomer zonder dat er verder iets bijzonders gebeurde. Tegen mijn oversten was ik teruggetrokken. Ik bezorgde hen geen last maar omdat ik altijd stug en gesloten bleef kon de eerste chef mij niet uitstaan. Meermaals heeft hij mij voor een of andere kleingheid voor de commandant gebracht maar nooit heeft hij mij kunnen doen straffen. In die tijd kreeg hij de graad van adjudant en sindsdien kende zijn hoogmoed geen grenzen meer. Een paar dagen na zijn promotie kreeg ieder van ons een nieuw hemd, dat door hem uitgedeeld werd. Dat gebeurde in een van de gangen van de kazerne. Daar stond een lange tafel opgesteld met daarop een hele stapel hemden. En daarachter troonde de adjudant in hoogsteigen persoon. Toen allen opgesteld stonden begon de naamafroeping en de uitdeling. Mijn naam kwam voor ongeveer halverwege de compagnieelijst. Mijn beurt kwam, ik kreeg het hemd en vertrok. Ik was al een heel eind verder wanneer ik mijn naam nogmaals hoorde roepen en ik keerde terug. Toen ik op een tiental meter genaderd was vroeg de adjudant mij of ik mijn hemd gekregen had. Ik was waarschijnlijk even verstrooid want ik antwoordde: "Ja, sergeant." Nog nooit heb ik hem zo wild gezien als toen.

Ik dacht dat hij ging barsten toen hij mij toesnauwde: "Ha, kerel, hoe meer ik stijg in graad, hoe meer gij mij veracht. Maar dat zal niet lang meer duren. Gij zult mij niet meer belachelijk maken want ik zal u wel krijgen." De opgeblazen snul wist zelf niet hoe klein hij was. En hij heeft mij nooit zo klein gekregen zoals hij had gezegd, want nooit heb ik de minste straf opgelopen.

Enige weken voor de oorlog werd de commandant ziek en hij werd vervangen door een andere Waal, kapitein Debaut, een man die gevreesd werd door alle onderofficieren en soldaten. Nu dacht onze adjudant dat zijn tijd gekomen was. Hij tergde mij meer dan ooit, maar meer dan ooit beet ik op mijn tanden en hield mij nog meer gesloten dan vroeger. De eerste week zond de adjudant mij al driemaal bij de zo gevreesde kapitein, waarvan ik na de eerste twee keer geen schrik meer had. Ik ondervond dat die ruwe man een goed hart had en dat hij beter de slechtheid van de adjudant doorzag dan wie ook. Hij verstond geen enkel woord Vlaams maar als hij moest oordelen over Vlaamse soldaten liet hij zich bijstaan door onderluitenant Vanderhaeghen, een echte Vlaming van Oostende. Hij liet zich niet om de tuin leiden en veroordeelde nooit zonder eerst goed te oordelen. Na een paar weken koelde de adjudant af en liet me meer met rust.

Onze derde officier was ook een Waal die geen woord Vlaams verstond. Hij trok zich van alles zo weinig mogelijk aan en volgens mij verlangde hij er alleen maar naar zijn soldij op te strijken.

In het begin van de maand juli, ik was reeds meer dan 9 maand bij het leger, kreeg ik op zekere dag een postmandaat van twintig frank van mijn broer. Ik dacht dat ik daarmee wel eens in verlof zou kunnen gaan. Ik had nog nooit verlof gehad, ik had er nog nooit om gevraagd en ik was ook niet plan er te vragen. Maar ik kon geld niet ophalen zonder mijn soldatenboekje. Ik ging dus naar het bureel om mijn boekje en ging daarmee die twintig frank afhalen.

Toen ik het terug droeg vroeg mijn chef mij of ik in verlof wilde gaan. Ik antwoordde hem dat het de eerste maal was dat men zo iets voorstelde en dat ik wel goesting had om eens uit de kazerne weg te zijn. En ik zegde dat vijf dagen wel genoeg was. Het was de woensdag voor Winkel ommegang en op vrijdag kon ik vertrekken. Op zondag zag ik mijn vader, die uit Amerika teruggekeerd was. Die vijf dagen bracht ik door met wat rondwandelen en enkele glazen bier drinken, maar ik had geen vreugde in alles wat er in Winkel gebeurde. Hierna vertrok ik naar Gent en ik was niet in het minst bedroefd dat mijn verlof om was.

Met het vallen van de avond kwam ik aan in het Zuidstation te Gent. Toen ik uitstapte vroeg een bediende mij wat ik kwam doen. Toen ik hem verbaasd aankeek zegde hij : "Weet ge dan niet dat alle soldaten in verlof zijn?" Ik wist natuurlijk van niets en ging heel nieuwsgierig naar de kazerne. Daar waren bijna alle lichten gedoofd. Buiten de wacht aan de poort waren er geen soldaten te zien. Ik vroeg aan de sergeant van wacht wat er mij te doen stond. Hij zegde mij dat ik naar mijn kamer kon gaan en dat ik de volgende morgen mijn eten naar de keuken moest halen. Iedere dag kwamen er enkele mannen uit verlof terug en alles wat we te doen hadden was de kazernekoer proper te houden en nu en dan enige uren wacht doen. Dan kwam de dag dat alle verlofgangers terug binnen geroepen werden. En enkele dagen later werden de jongst afgezwaaiden terug gemobiliseerd. De kazerne werd in enkele dagen tijd zo druk als een bijenkorf.

Op 3 augustus werd alles klaargemaakt om te vertrekken. Al de mannen van 1913 bleven bij het 2de linieregiment, uitgenomen Leander Verhamme die naar het 22ste ging, omdat hij klaironblazer was. Wij kregen elk een hele vracht patronen en een rantsoen voor twee dagen. Rond halftien 's avonds was er verzameling van alle mannen op de kazernekoer. Toen iedereen in orde opgesteld stond blies een klaironblazer het zogenoemde "de kolonel is daar". En daar verscheen de baas van ons regiment, een klein dik mannetje met een sikkebaardje en vinnige oogjes. Hij zat op een hoog paard, richtte zich zo hoog mogelijk op en begon aldus te spreken tot de manschappen van zijn regiment: "Officiers, Sous-officiers, Caporaux, Clairons et Soldats".

Dat was iets wat we bijna iedere week hoorden en ook verstonden. Maar van de rest van de toespraak die ons kolonelletje hield hebben alle Vlaamse jongens weinig of niets begrepen. Alleen “le Roi et la Patrie”, iets wat we ook dikwijls hoorden. Dan speelde het muziekkorps van het regiment het vaderlands lied en werden alle lichten gedoofd.

En dat was nu de eerste maal in mijn leven dat het horen van de Brabançonne mij iets deed. Zo waar ik het zeg, ik voelde een koude rilling dwars door mij gaan en ik besepte duidelijk dat er iets belangrijks aan het gebeuren was. Het moet al tussen tien en elf uur geweest zijn dat we de kazerne verlieten. Daar had zich al een groep mensen verzameld, waaronder vele reeds bejaarde mannen, die ons tot afscheid nariepen : “Vive le Roi, vive la guerre”, dus “Leve de oorlog”. Men kon goed horen dat het allen mannen waren die heel zeker nooit soldaatje hadden moeten spelen, omdat ze de nodige achttienhonderd frank hadden kunnen afdokken om een plaatsvervanger te betalen.

Zo stapten we verder naar het Sint-Pietersstation waar we plaats moesten nemen in goederenwagons. Alles verliep vlot en al gauw zette de trein zich in beweging. Waarheen? Dat wist niemand van ons, zoals ook niemand wist dat het de volgende dag de eerste oorlogsdag zou zijn.

Dit waren enige van de bijzonderste herinneringen uit mijn soldatenleven van vóór de oorlog. Hetgeen nu volgt zal betrekking hebben op oorlogsfeiten.

MIJN LEVEN ALS SOLDAAT VAN 4 AUGUSTUS 1913 TOT DE WAPENSTILSTAND

Toen de trein op 4 augustus, na een reis die een vijftal uren duurde, stopte, kregen we het bevel om uit te stappen. Alleman raapte zijn spullen bijeen en sprong uit de wagen. Op het stationsgebouw stond de naam "Tienen - Tirlemont". Alle compagnies werden opgesteld en dan weerklonk het marsbevel. We trokken een grote baan op, die later de steenweg naar Sint-Truiden bleek te zijn. Na enige kilometer werd er halt gehouden. We kregen wel een uur rust en mochten ons rantsoen, dat we de dag voordien ontvangen hadden, aanspreken. Het was een rantsoen voor twee dagen en het bestond uit twee pakken beschuit en een doos vlees. Hoewel we honger hadden zette toch niemand gulzig zijn tanden in die droge, grijze, houterige beschuiten, temeer omdat we boter noch koffie kregen. De commandant zag ook wel dat we maar weinig enthousiasme aan de dag legden om dat morgenmaal naar binnen te werken en hij zegde ons dat wij 's middags eens goed zouden kunnen eten en ons tegoed doen aan soep en vlees. Na de rust werden de compagnies naar verschillende plaatsen gezonden. Wij bleven op dezelfde baan, op het grondgebied van Haeckendover. Onze sectie lag gelogeed in een café, waar ik voor de eerste maal in mijn leven een pint donkerbruin Diesters bier dronk.

Die voormiddag haalden we stro, waarop we dan enige nachten geslapen hebben. In de namiddag werd er veel over en weer gelopen naar de kameraden die elders gelogeed waren en er werd ook gretig uitgezien naar het beloofde goede middagmaal. Dat zou helaas met 48 uur vertraging opgediend worden.

Rond zowat vier uur werd er verzameling geblazen. We moesten de straat op gaan waar de commandant zou spreken. Er was geen sprake van in rang te gaan staan, men mocht zelfs in de graskant van de weg gaan zitten. Kort daarop kwam de commandant. Hij zag er ontdaan en bleek uit. En toen sprak hij ons toe, of liever, toen sprak hij eerst tot de Walen. Men hoorde hem verscheidene keren het woord "guerre" uitspreken en toen hij eindelijk in het Vlaams begon wisten we reeds dat de oorlog uitgebroken was. Alhoewel we ons daaraan verwacht hadden, viel het op ons als een emmer koud water. Maar na een paar uur was het grootste deel van de soldaten hersteld van die slag.

Die avond werden er nog veel pinten bruin bier gedronken, maar om tien uur werden de lichten gedoofd en was alles stil en rustig in het dorpje Haeckendover. Het moet rond middernacht geweest zijn dat de deur van het café met een bons opengeworpen werd. De sergeant stormde binnen en schreeuwde zo luid hij kon : “Te wapen!”. Op dat ogenblik voelde ik een koude rilling over mijn rug gaan, juist alsof ik het erg koud had. Op korte tijd was iedereen klaar met pak en zak, geweer en schop. Eerst werd er nog bevel gegeven ons geweer te laden en dan gingen we baan op, richting Sint-Truiden. Na enige tijd die baan aangehouden te hebben sloegen we rechts af, in een straat die dieper lag dan de velden aan weerszijden. Daar moesten we ons ontdubbelen en twee per twee marcheren. Mijn gezelschap was een jongen uit Destelbergen. Zijn naam was Brouckaert. Hij ging dikwijls zijn moeder bezoeken en hield heel veel van haar. Toen we zo een eind weg afgelegd hadden nam hij me bij mijn arm en zei : “Liebaert?”. Zijn hand sloot nog steviger om mijn arm toen hij zachtjes vroeg : “Liebaert, moest het gebeuren dat ik gedood wordt, zoudt gij dan aan mijn moeder laten weten hoe en waar het gebeurd is? In het tegenovergestelde geval zou ik voor u hetzelfde doen.”

Toen vertelde ik hem dat ik geen moeder meer had; dat zij gedood werd bij een ongeval met een geweer toen ik tien jaar was. Na die woorden was alles enkele ogenblikken stil en toen zegde hij : “Dat was nog erger.” Hij was erg onder de indruk van wat er aan het gebeuren was en ik hoorde hem snikken. Inmiddels waren we aan een groot bietenveld aangekomen waar wij in de donkere nacht een loopgraaf begonnen te delven. We bleven daar tot vijf uur 's morgens en gingen dan terug naar ons logement, waar we de toestemming kregen om in ons stro te gaan liggen. We sliepen tot rond de middag en beseften dan dat het de vorige nacht maar vals alarm geweest was. Bij het ontwaken ging mijn eerste gedachte uit naar de lekkere soep die de commandant de vorige dag beloofd had. Ik nam mijn gamel en ging maar eens zien waar men de keuken opgesteld had maar ik vond niets. 's Avonds kregen we onze soep dan toch onder de gedaante van rijstpap, maar natuurlijk niet gereedgemaakt zoals onze Winkelse specialiteit. De commandant verontschuldigde zich met te zeggen dat het oorlog was en dat we nog ergere dingen mochten verwachten.

We bleven nog enkele dagen op dezelfde plaats. Soms moesten we onze loopgraaf gaan bezetten en nu en dan werden kleine groepjes uitgezonden om de omtrek te verkennen. Driemaal heb ik er ook aan deelgenomen en ik heb nog de naam onthouden van een dorp waar we doortrokken en waar zelfs enkele schoten gewisseld werden met een Duitse patrouille. Dat dorp noemde Overwinden.

Dan zijn we teruggekeerd tot buiten Tienen, de kant van Leuven op. Wij waren meest in de dorpen Kumtich en Vissenaken, en de dagen gingen voorbij met het optrekken van de wacht langs de spoorbaan Tienen-Leuven. Dat duurde zo tot 12 augustus.

We waren in Kumtich en 's morgens moesten wij alles gereedmaken om te vertrekken want er zou een troepenschouwing zijn in aanwezigheid van de Koning. Het was zeer warm en onweerachtig in de voormiddag. Toen de troepen 's namiddags opgesteld stonden op de stoppelvelden tussen de spoorweg en de baan Tienen-Leuven brak er een onweer los en regende het pijpestelen. Op dat moment was de Koning met zijn gevolg aangekomen en reden zij het veld op waar wij opgesteld stonden. Maar het regende zo hard dat een deel van de soldaten een schuilplaats zocht in de op het veld staande haverstruiken. En zo was de inspectie rap gedaan.

Na het onweer trokken we verder de baan op naar Tienen. We hielden halt op enkele honderden meters voor het binnenkomen van de stad, juist daar waar de baan en de spoorweg elkaar bijna raken. Op die plaats moesten we beginnen loopgraven te maken. Bij valavond werd het werk stilgelegd en konden we uitblazen. Van slapen was er bij mij echter geen sprake, want er kwamen nu en dan al enige mensen voorbij die voor de naderende Duitsers op de vlucht gegaan waren. Rond elf uur werd het een ware stroom van mensen en dieren die hun huis en streek verlieten maar die niet wisten waar naartoe. De hele nacht heb ik, tegen een boom geleund, die stroom van ellende voorbij zien trekken. Ik kon er niet van weg, al was dat het droevigste wat ik tot dan toe in mijn leven gezien had.

's Morgens begonnen wij terug aan ons werk en tegen de avond was onze stelling in orde. Het was een nogal lange, diepe gracht met een brede borstwering.

De commandant was zeer tevreden en ik geloof dat hij dacht dat daar niemand over zou geraken, al waren zij tienmaal sterker dan wij. De volgende nacht ging ook voorbij zonder dat er iets bijzonders gebeurde en zo werd het half oogst. Het was prachtig weer en veel mensen kwamen nog een bezoek brengen aan soldaten familieleden die daar bij ons waren, maar ik heb geen enkele bekende gezien. Het was een eigenaardig zicht om die mannen, vrouwen en kinderen te zien tussen de soldaten die wachtten, sommigen angstig, op de komst van de vijand. Die namiddag vlogen enkele Duitse vliegtuigen boven onze stelling op een hoogte van naar schatting zeshonderd meter.

Rond vijf uur waren de burgers weer vertrokken en was alles stil geworden want degenen die bezoek gekregen hadden, dachten aan iets anders dan diegenen die niemand van de familie gezien hadden.

Zo was ieder met het zijne bezig en er was maar weinig gerucht en beweging waar te nemen. Inmiddels waren er vanzelfsprekend verkenners uitgezonden en die waren in voeling gekomen met de Duitsers aan de overkant van de stad. Maar daar bleef het bij.

De volgende nacht brachten wij in onze loopgracht door en we kregen de toelating om te slapen, maar dan wel geheel gekleed, om op het minste teken gereed te zijn. Het moet reeds na middernacht geweest zijn toen een sergeant behoedzaam langsheen de loopgracht liep en ons allen wakker maakte. Een raar gevoel kwam over ons nu we zeker wisten dat dit geen vals alarm was. Toen kregen we het bevel om onze geweren schietensklaar te maken, maar niet te schieten tenzij op bevel. Wij wachtten gelaten en met een kloppend hart af wat er komen zou. Alles bleef doodstil, met uitzondering van nu en dan enkele geweerschoten in de verte en de dag brak aan zonder dat het tot een gevecht in regel gekomen was. Nadat wij 's morgens wat brood en slappe koffie naar binnen gewerkt hadden, was alles rap vergeten en een groot deel van de soldaten kon weer lachen en luidruchtig doen als vroeger.

Maar in de namiddag kon men aan het gezicht en de gebaren van onze officieren zien dat er iets bijzonders aan de gang was. Ons peloton, vijftig man sterk, werd uit de loopgracht geroepen en moest postvatten bovenop de spoorwegberm. Volgens luitenant Vanderhaeghen, die het bevel voerde, zouden de Duitsers proberen een omsingelende beweging uit te voeren en wij moesten trachten dit te beletten. En inderdaad, enige tijd later kon je als je heel goed keek, in het bieteenveld op ongeveer anderhalve kilometer een beweging zien als van soldaten die kruipend naderden. Dat ging heel langzaam en van schieten was er nog geen sprake want op zo'n afstand is het toch bijna onmogelijk om iemand te treffen. Wij volgden aandachtig iedere beweging en na een lange tijd geduld geoefend te hebben, beval de luitenant het vuur te openen. In een paar uur tijd schoten we ieder een twintigtal kogels af en we zagen geen beweging meer.

Intussen begon de avond te vallen en kregen we bevel om ons man per man van de spoorweg terug te trekken naar de grote baan. De gehele compagnie ging dan de baan op tot voorbij Kumtich. Daar werden we opgesteld in een diepliggende straat, die recht van de baan de velden inliep. De officieren liepen zenuwachtig heen en weer. Met de revolver in de hand schreeuwde de commandant allerhande bevelen waaraan niemand kop noch staart kreeg. Ik zou het niet zomaar durven beweren, maar toch geloof ik dat hij bang was. Opeens hoorden we in de verte een hels lawaai van hoefijzers en ijzeren wielen en de commandant beval met luide stem: "bajonet op het geweer!". Dat bevel werd uitgevoerd. En dan gebeurde er iets waarom ik later nog dikwijls heb moeten lachen.

Het lawaai kwam alsmaar nader en dat bracht een echte paniek teweeg. De ene soldaat na de andere klauterde de straatberm op en verdween in de velden. Maar toen ze onderzochten dat er geen gevaar was kwamen ze beschaamd terug.

Wat was er nu juist gebeurd? Het was gewoon een Belgische batterij die te lang in stelling gebleven was en die nu onder dekking van de nacht teruggehaald kon worden.

Na al dat lawaai hoorde men die avond nog slechts hier en daar wat gewerschoten, waarbij men gemakkelijk de Duitse van de Belgische kon onderscheiden. Dan werd onze compagnie terug samengebracht en trok de baan op naar Leuven. Het was pikdonker en regenachtig en het begon te regenen vooraleer we vijf kilometer afgelegd hadden. We kregen wat rust en gingen schuilen langs de huizen. De commandant kon het gebeuren van die avond maar niet vergeten en hij sakkerde dat hij maar een tiental mannen had die soldaten waren.

Later heb ik nog dikwijls aan die avond gedacht, vooral toen we veilig onder de forten van Antwerpen lagen. Er viel toen niet veel meer te doen dan te eten en te slapen en de mannen verveelden zich. Iemand (ik weet niet juist wie) had een liedje gemaakt dat door een groot deel van de Vlaamse jongens, dag in, dag uit, uit volle borst gezongen werd. Het refrein heb ik nog goed onthouden, het ging aldus:

*Wij zijn van 't Vlaamse bloed
Bezield met leeuwenmoed
Wij zullen sterven ofwel overwinnen
Wij zijn soldaten die elkaar beminnen
Wij zijn broeders tegaar
En vrezen geen gevaar
Wij zullen strijden met 't wapen in d' hand
Voor het duurbaar vaderland.*

Ik heb die jongens gedurende hun geestdriftig gezang bekeken, terwijl ik dacht aan die avond dat ze op de vlucht sloegen voor wat lawaai van hun eigen kameraden.

Het hield maar niet op met regenen en we trokken verder tot we aan het dorp Lovenjoel kwamen waar de E.H. Pastoor ons de toelating gaf om in de kerk te schuilen. Hij maakte zelf de deur voor ons open. Daar hebben we de rest van de nacht in onze doorweekte kleren op de vloer doorgebracht. En ik heb er rustig geslapen ook.

Toen het dag werd was het opgehouden met regenen en konden we onze kleren wat laten drogen. Misschien stelt ge u wel de vraag waar we ons eten haalden. Daar kan ik niet op antwoorden maar één ding weet ik nog heel goed: we kregen weinig en wat we kregen was niet van die aard om veel geestdrift bij de soldaten op te wekken.

's Namiddags ging de mars verder. Voorbij Leuven zagen we tijdens een rustpoos een groep soldaten naderen. Het was het 22ste linieregiment. Daarin waren nogal wat jongens van onze streek ingelijfd. Wat waren wij verbaasd toen we zagen hoeveel verliezen dat regiment geleden had. In de gevechten van daags voordien bij Houtem-Sint-Margriet had meer dan één compagnie de helft en meer van zijn manschappen verloren. De mannen zagen er zo verslagen en ellendig uit dat we medelijden kregen en onze eigen miserie erbij vergaten. Ook onze makker, Leander Verhamme, was er niet meer bij en toen we aan de overgeblevenen vroegen waar hij was trokken ze moedeloos de schouders op en mompelden : “We weten het niet.” Daarop stuurde iemand van ons regiment naar zijn huis een bericht dat hij dood was. Zijn ouders hebben hem lang beweend, tot ze bericht kregen dat hij in Duitsland krijgsgevangen was.

Dan zijn we van Leuven naar Mechelen getrokken. We bleven daar een paar dagen en er gebeurde niets bijzonders omdat we daar onder de fortten van Antwerpen lagen en de Duitsers niet van plan waren die stad aan te vallen. In enkele dagen tijd waren we achtereenvolgens in Rumst, Terhaeghen, Boom, Sint-Katelijne-Waver, Duffel, Waarloos,... Op al deze plaatsen heb ik vaders gezien van soldaten, waaronder ook enkele van onze gemeente, die hun zoon eens kwamen opzoeken. Het was echt aandoenlijk om die mannen van de ene gemeente naar de andere te zien trekken met een pakje boterhammen voor henzelf en een zwaar pak met etenswaren en ondergoed voor hun jongen. Zo heb ik Constant Vuylsteke en Louis Vangheluwe gezien. Zij waren samen in Terhaeghen op zoek naar hun zonen. Ik heb ze op de rechte weg gezet, toen ik ze toevallig voorbij zag gaan langs een hangar van een steenbakkerij waar wij gelogeed waren.

Rond 10 september waren wij terug in Mechelen. We werden ondergebracht in cinemazaal “Alcazar”. Het was voormiddag en zonnig weer, zodat we buiten onze bezigheid vonden met het schoonmaken van ons geweer. Aan de andere kant van de weg bemerkte ik plots een man die ons stond aan te kijken. Ik herkende hem en toen hij mij zag zegde hij : “Wat ben ik blij u te zien. Ik was juist van plan het zoeken op te geven en terug naar huis te gaan.” Het was Camiel Debo die zijn zoon Hector zocht.

Deze was in een andere compagnie maar hij was wel in dezelfde straat gelogeed. Ik zond

Camiel dus op weg naar de plaats waar ik zeker was dat hij zijn zoon zou vinden. Een paar uur later zag ik hem terug. Hij had Hector nog niet gezien want deze had buiten de stad de wacht opgetrokken en Camiel mocht de brug niet over om zijn pak af te geven. Dus ben ik met hem meegegaan en door tussenkomst van een onderofficier konden we eindelijk bij Hector geraken. Daar zijn we ongeveer een halfuur kunnen blijven. Daarna heb ik Camiel de weg naar het station gewezen en ik heb hem nagekeken tot hij een zijstraat insloeg. Nu besef ik beter dan toen wat er in het hart van die man omging.

Dezelfde avond vertrokken wij uit Mechelen. Welke richting we volgden kon ik niet zeggen en wat we zouden uitvoeren nog minder. Er werd onder de soldaten verteld dat we een uitval moesten doen om het Duitse leger, dat op weg was naar Frankrijk, op te houden. Naar mijn schatting legden we die avond wel vijftien kilometer af en bleven dan wachten op een kleine steenweg op een halve kilometer van die grote baan. Daar bleven wij die nacht en ook de volgende dag tot de avondschemering viel. In de verte hoorden we geweervuur en er werden verschillende patrouilles uitgezonden om de omtrek te verkennen. Kort daarop vertrok de ganse compagnie tot aan de grote baan. Omdat er nu en dan kogels over ons hoofd floten, zochten we dekking in een diepe gracht. De eerste huizen langs die baan stonden op een afstand van een paar honderd meter. Al kruipend op de knieën legden we die afstand af en zetten onze weg dan voort langs de huizen. Eindelijk kwamen we in een dorp. Dat bleek Londerzeel te zijn. Toen we de kerk bereikten brak er opeens een geweldig geweervuur los uit een open plaats achter de kerk. Wij zochten dekking achter de grafstenen vanwaar we het vuur beantwoordden. Dat duurde zo geruime tijd tot de Duitsers zich terugtrokken. De ganse nacht brachten wij daar door en in de vroege morgen gingen we verder tot in Steenhuffel. Dan zijn we nog enige dagen van de ene plaats naar de andere getrokken maar tot gevechten is het niet meer gekomen. Die nacht in Londerzeel was wel de onrustigste geweest sedert het begin van de oorlog. Wel acht dagen lang hebben we het dan nog lastig gehad, niet omdat er te vechten viel, maar door de lange afstanden die we soms moesten afleggen. Het gebeurde daarbij dat we 's morgens op een bepaald vertrokken om 's avonds bijna op hetzelfde punt toe te komen.

Op zekere dag (de datum kan ik niet meer zeggen) trokken we terug door Mechelen en hielden halt in de gemeente Hofstade. Na een rustpoos ging het verder tot aan een grote vijver met daarlangs een klein bosje. We kregen bevel om daar een loopgracht te graven. Het ging heel rap daar het zandachtige grond was met hier en daar keien. Na zeer korte tijd was alles in orde en konden we afwachten wat er zou komen. Daar heb ik dan iets

beleefd waar ik nu nog altijd met genoegen aan terugdenk. Wij zaten of lagen allen in onze loopgracht en er werd weinig gesproken. Op ieders gezicht lag een ernstige trek, op sommige kon men er zo de schrik van aflezen. Eén die opviel door zijn zenuwachtigheid was wel de Waal Herman. Hij was een reus van een vent die, toen we in Gent waren, alles te vertellen had, maar die nu zo bang was als een wezel. De onbenulligste dingen ging hij aan een of andere onderofficier verklikken. Dan werd er altijd wel iemand gestraft. Op de namenlijst van onze compagnie volgden onze namen elkaar op. Zo stonden we dikwijls samen in de rang en bijna iedere keer dat dit gebeurde was er wrijving tussen ons.

De dag voordat wij de kazerne te Gent verlaten hadden, op 3 augustus dus, was dit weer gebeurd en ik had gezworen hem dat betaald te zetten. Die dag in de loopgracht deed zich de gelegenheid voor. Tussen Herman en mij lagen twee mannen: naast mij mijn vriend Beelaert en daarnaast nog een Waal. Enige tijd later hoorde men het eerste kanonschot en kort daarop de ontploffing van een schrapnel boven het bosje achter ons. Dit werd gevolgd door nog een paar schoten met grote tussenpozen. Van bij het eerste schot had Herman de schrik te pakken. Hij greep naar zijn schop en begon een gat te graven in de voorkant van de gracht, zodat hij in korte tijd erin kon met kop en schouders. Inmiddels volgden de schoten elkaar vlugger op en voortdurend ontploften er schrapnels rond en boven ons. Ik kon mijn ogen niet afhouden van dat zware lichaam dat bij iedere ontploffing ineenkromp van schrik. Toen dacht ik : nu of nooit!

Ik nam een zware kei die daar voor het rapen lag en bij de eerstvolgende ontploffing, toen ieder zijn kop tegen de grond drukte, plofte ik de kei met redelijk grote kracht op zijn ribben. Hemeltje lief! Zo een benauwde schreeuw had ik nog nooit gehoord. Zijn kop en schouders kwamen uit het gat te voorschijn en hij brulde luidop dat hij erg gekwetst was. Toen het schieten even wat afnam werd hij door twee van zijn Waalse makkers weggeleid. Toen hij terugkwam vertelde hij aan de commandant dat het niet erg was, enkel maar een grote blauwe plek. Nadien vertelde hij aan iedereen hoe hij door een schrapnel gekwetst was geworden. Of hij er later een decoratie voor gekregen heeft weet ik niet.

Dat gevecht was eigenlijk maar een artillerieduel geweest en het eindigde met het vallen van de nacht. Niemand van ons had een schot gelost. Nu werden er grote groepen verkenners vooruitgezonden. Ik maakte er ook deel van uit. Wij moesten over een open veld naar een dennebos dat zowat een kilometer voor ons lag. Bij ons naderen werd er nu en dan geschoten maar niemand werd geraakt.

Wij drongen het bos binnen maar van Duitsers was er geen spoor te bekennen. Wij keerden daarop terug naar de rand van het bos en wachtten tot de ganse compagnie ons

vervoegd had. Een weinig verder gingen we de nacht in een weide doorbrengen. Daar werden we nog opgeschrikt door het ratelen van een Duits machinegeweer maar verder gebeurde er die nacht niets meer.

Bij het krieken van de dag vertrokken we en voordat het volledig licht was waren we reeds in Elewijt. Daar waren alle mensen op straat en ze bespraken de gebeurtenissen van de voorbije nacht. We hielden daar halt en kregen er koffie en een brood. Om zowat 7 uur trokken we verder, we kwamen aan een spoorwegtunnel waar we doorgingen en kwamen op de dorpsplaats van Eppegem aan. Op korte afstand van daar was er een gevecht aan de gang tussen de Duitsers en de jagers te voet. Buiten het dorp, niet ver van de Zenne, een klein riviertje, bleven we in de straatgracht liggen. De jagers, die over de Zenne teruggedreven werden, verloren daar veel mannen en moesten op het dorp terugtrekken. De Duitsers verlegden hun vuur en zo kregen wij ook ons deel en moesten we ook achteruit. In het begin ging alles nog redelijk langzaam maar eens de spoorwegtunnel voorbij begon er paniek in te komen en het werd een wanordelijke vlucht tot op de baan Leuven-Mechelen.

Als ik me niet vergis heb ik daar Alidor Devos gezien en ook Henri Vancraeynest, die gekwetst was. Intussen was het laat in de namiddag geworden en toch waren er nog burgers op de baan die naar hun jongen zochten. Maar die zijn dikwijls onverrichterzake moeten terugkeren. Een man uit Gent, vader van een soldaat, had meer geluk dan vele anderen. Hij stond langs de weg en vroeg toen wij voorbijgingen welke compagnie het was. Toen we het hem zegden sloeg hij zijn armen in de lucht van vreugde want hij zocht ons. Hij had direct zijn zoon gevonden en hun ontmoeting was ontroerend. Van stilstaan om een babbeltje te maken was geen sprake. Vader Vandevoorde, zo was zijn naam, marcheerde met ons mee. Na een paar kilometer moesten we links een straat inslaan. Daar moesten ze afscheid nemen want die weg was verboden voor burgers.

Vader Vandevoorde ging dan maar de baan naar Mechelen op.

Nu en dan kwamen er Duitse obussen over, gericht op de terugtrekkende Belgen. Een obus ontplofte op enige meters van ons en er waren twee gewonden. Eén ervan was Vandevoorde. Hij was er erg aan toe en stierf enkele dagen later te Mechelen in een hospitaal.

Toen de nacht reeds gevallen was mochten we eindelijk ransel en geweer afleggen en rusten. Wij waren erg vermoeid en vielen onmiddellijk in slaap. 's Morgens moesten we

weer de baan op en 's avonds kregen we warme soep, soepvlees en brood. We hadden in vier dagen zo goed niet gegeten. Daarna was er verzameling en appel en dan sprak de commandant over de oorlog. Hij zegde ondermeer dat allen reeds goed hun best gedaan hadden maar dat hij nog meer verlangde van zijn soldaten. Hij zei dat er per divisie een compagnie van honderd man zou opgericht worden en dat hij hoopte ook enige durvenden van zijn mannen daar naartoe te kunnen sturen.

“Want”, zegde hij, “het zou een eer zijn voor mijn compagnie. Maar vooraleer te beginnen met de namen op te schrijven van de vrijwilligers die zich daarbij willen aansluiten, heb ik de opdracht jullie het volgende te zeggen:

1°. Ge moet kunnen per fiets rijden

2°. Ieder die zich aanbiedt krijgt morgen voordat hij vertrekt eten voor één dag. Dan staat hij op zijn eigen benen, zal zelf voor zijn eten moeten zorgen en krijgt daarvoor een dagelijkse vergoeding van 80 centiemmen.

3°. Die rap vermoeid is blijve best in zijn compagnie.

4°. Die bang is van de Duitsers en van geweerkogels is daar op zijn plaats niet.”

En met luide stem riep hij : “Die aan deze voorwaarden voldoet kome vooruit en geve zijn naam op!” Dat werd door de luitenant in het Vlaams afgelezen.

Ik stond nieuwsgierig toe te kijken hoeveel er zouden vooruitgaan en hun naam opgeven. Dat was nu eens een ogenblik voor mannen als Herman en zoveel andere van die Waalse platbroeken om de Vlamingen eens een lesje te geven in vaderlandsliefde en te zeggen : “Hier ben ik!”. Maar alles bleef stil en niemand roerde. Die stilte duurde wel een paar minuten en dan kwam het als een donder uit de commandant zijn keel : “Schande! Heb ik dan niets anders dan lafaards in mijn compagnie?” Hij was bleek van woede en kreeg die laatste woorden haast niet meer over zijn lippen. Ieder bleef als aan de grond genageld staan en ik had danig pret op dat ogenblik want ik had reeds beslist mij op te geven en toen dacht ik dat het juiste moment gekomen was en ik riep luidop : “Hier mijn commandant”. Zijn gezicht klaarde wat op toen hij mij zegde naar voren te komen. Toen ik dichterbij gekomen was herkende hij mij en zei bijna onhoorbaar : “’t Is gij Liebaert”.

Ik geloof dat hij mij liever niet had gezien en dat hij terugdacht aan het grote spektakel dat hij maakte in het bijzijn van bijna het hele regiment toen hij zei dat hij mij ging breken.

Dat was maar een jaar geleden.

Mijn naam werd opgeschreven en de commandant wilde zeker niet dat juist ik het was die als enige aan zijn oproep gehoor gaf. Hij vroeg de compagnie om mij niet alleen te laten

gaan en dat hij op zijn minst nog één man nodig had.

Maar niemand verroerde, wederom bleef alles stil. Maar opeens kwam er weer beweging in de massa en daar kwam hij, de tweede man, of beter gezegd jongen. Hij zag er zo jong en teer uit. Het was mijn vriend Beelaert, 19 jaar oud, de jongen die mij zoveel boeken in leen gegeven had. Ik was geschrokken toen ik hem zag. Ik zegde hem nog dat hij te jong was en dat zijn moeder verdriet zou hebben als hij dat deed. Maar hij antwoordde dat hij bij mij wilde blijven, dat hij bang was als hij niet bij mij was. Dan gaf ik maar toe en heb zijn naam laten opschrijven. En ik was zelfs een beetje fier dat hij zoveel vertrouwen in mij stelde. Dat was dus de tweede vrijwilliger van onze compagnie, die honderdvijftig man telde.

De volgende morgen ons rantsoen voor één dag en tachtig centiem voor de volgende dag en we vertrokken naar Antwerpen. Al in de voormiddag kwamen we toe in de velodroom van Zurenborg, waarvan het midden gevuld was met nieuwe fietsen. Aan een van de zijanten waren boxen getimmerd waarin de paarden van het Koninklijk Hof stonden. Die waren van Brussel naar Antwerpen overgebracht.

Het duurde nog enige tijd voordat iedereen aanwezig was want ze kwamen van zoveel verschillende eenheden. Ik ging aan de ingang staan om misschien vrienden of bekenden te ontmoeten maar er was niemand bij die ik kende. Er waren enkele Walen bij maar niet veel. Men kon ze goed onderscheiden want ze bleven in een groepje samen. Ik dacht dat het er ongeveer twintig procent waren.

Tot dan toe had ik nog geen officieren of onderofficieren gezien die onze compagnie zouden aanvoeren. Maar in de namiddag kwam onze compagnie-commandant eraan en wel in de persoon van reserve-luitenant Delva. Hij was een Limburger, die vroeger onderofficier geweest was bij het Belgisch leger en die nadien dienst gedaan had als onderofficier bij de douane aan de Belgisch-Hollandse grens. Daarbij kwamen nog twee reserve-onderluitenanten, sergeanten, korporaals en een eerste-sergeant-betiaalmeester. Deze laatste had de taak aan iedere soldaat dagelijks tachtig centiem uit te betalen.

Nu iedereen aangekomen was begon men de fietsen rond te delen. We kregen één uur de tijd om deze in orde te brengen en er een stuk gereedschap aan vast te riemen. Er waren bijlen, zagen, hamers, boren, beitels, ...

Ieder kreeg ook nog een pak van ongeveer drie kilo, in grauw lijnwaad gewikkeld, en onze kapotjas die we opgerold op het stuur moesten vastmaken. Toen alles klaar was reden we

de baan op en kwamen al gauw aan in Kontich. Voor een groot huis dat iets van de baan af gelegen was hielden we halt. We gingen met de fiets aan de hand het hekken binnen en bleven er wachten, terwijl de officieren naar binnen gingen. Na zowat een half uur kwamen ze terug naar buiten, vergezeld van een generaal-majoor en nog een paar hogere officieren. De generaal sprak ons toe in het Frans. Nadien vertaalde de luitenant en hij zegde ondermeer : “Gij hebt u vrijwillig aangeboden om iets te ondernemen wat nog niet bekendgemaakt mag worden. De taak, die gij samen te vervullen zult hebben onder de leiding van uw oversten, zal ongetwijfeld lastig en gevaarvol zijn, zodat er van u allen moed en durf zal nodig zijn om alles tot een goed einde te brengen. Ik hoop en vertrouw erop dat gij samen zult slagen in het lastige werk dat jullie te wachten staat. Moest er onder u iemand zijn die denkt hetgeen hij zal moeten helpen uitvoeren boven zijn krachten zal gaan, dan kan hij nog terugkeren naar zijn compagnie.” Hij zweeg even en niemand verroerde. Dan ging hij verder : “Nadat gij de u opgelegde taak tot een goed einde zult gebracht hebben, of in geval van mislukking buiten uw wil om, zullen allen die terugkeren voorgesteld worden voor de Leopoldsorde. Uw eenheid waarvan gij nu deel uitmaakt zal de naam dragen van Mission Spéciale of Bijzondere Eenheid. Vooruit nu en veel geluk.”

We verlieten Kontich, reden terug naar Antwerpen en verlieten de stad langs een andere kant. We waren allemaal opgetogen met onze nieuwe fiets en reden er lustig op los. De eerste gemeente waar we halt hielden was Oostmalle. Nadat we wat gegeten hadden ging ieder voor zich op zoek naar eten voor de avond en voor de volgende dag. Zo ging ik op een kleine hoeve en vroeg om wat brood en spek te kopen. Er woonde daar een groot gezin waarvan, naar het zeggen van de moeder, een zoon bij het leger was. Ik werd er goed onthaald, mocht mee aan tafel zitten en kreeg nog genoeg mee voor een hele dag. Nadien heb ik nog dikwijls aan die goede mensen gedacht.

Vandaar reden we over Turnhout naar Mol, waar we 's avonds aankwamen en bleven overnachten. Twee aan twee waren wij ter beschikking voor de mensen die twee soldaten voor één nacht wilden logeren. Mijn jonge vriend Beelaert en ik werden afgehaald door een oude dame. Zij bracht ons naar een groot oud herenhuis waar wij de gelegenheid kregen een bad te nemen. We kregen er ook een nieuw hemd en een paar sokken, alsook een overvloedig avondmaal. Dan kwam de oude heer binnen. Hij was een vriendelijke man die ons terstond begon te ondervragen aangaande onze opdracht. Maar wij konden hem niets zeggen, daar we daarover even onwetend waren als hijzelf.

Na nog een tijdje gezellig met elkaar gepraat te hebben leidde de oude dame ons naar een grote slaapkamer en zegde dat we samen mochten slapen in het grote bed. Hemel,

hebben we daar een goede nacht doorgebracht. Het was de eerste rustige nacht sedert acht weken. De volgende morgen werden we gewekt rond zes uur. Het ontbijt stond klaar op tafel : goede koffie met vet gesmeerde boterhammen. Voor we vertrokken bedankten we die goede mensen. We moesten die oude dame nog beloven dat we zeer goed zouden oppassen en dat we niet te dicht bij de Duitsers zouden gaan. Voor zij ons uitliet kregen we elk nog een pakje eten en twee frank.

Toen we allen verzameld waren en klaar om uit Mol te vertrekken, was ieder voor zichzelf overtuigd dat hij de beste plaats gehad. Maar nu nog zou ik durven wedden dat wij het waren die bij de beste en vriendelijkste mensen van Mol hebben gelogeed.

Dan gaf de luitenant bevel om te vertrekken. Maar waar naartoe? Niemand wist het.

Na korte tijd kwamen we aan te Leopoldsburg. Daar stapten we echter niet af maar we reden door naar het kamp van Beverlo. We werden er ondergebracht in een van de vele barakken, die allemaal leeg stonden, want daar was buiten onszelf geen enkele soldaat te zien. We moesten ons drie kilo zwaar pak losmaken en alles in dezelfde barak dragen.

Dan werden we in drie groepen verdeeld. Elke groep stond onder bevel van een luitenant en ging een verschillende richting uit en ieder had zijn stuk gereedschap bij. We trokken tot bij een beboste plaats. Twee mannen die een schop bijhadden moesten tegen een boom een put graven en van in die put moesten ze zo diep mogelijk een gat graven onder die boom. De bijlen kwamen er ook aan te pas om de wortels af te hakken. Toen dit gebeurd was gaf de luitenant uitleg over wat er nu zou gebeuren. Een van de grijze pakken werd geopend en daarin staken grijze blokjes van zowat twintig centimeter lang en zes centimeter breed. Dat goedje was springstof en noemde naar het schijnt "tonniet". Een van de soldaten, een Waal, toonde ons dan hoe de patroon, die de ontploffing moest teweegbrengen, geplaatst moest worden. De springstof werd in de put onder de boom geplaatst. Dan werd die put terug gevuld en nadat de lont ontstoken was liepen we een eind van die plek weg en gingen op de grond liggen. Kort nadien volgde de ontploffing, het gekraak van een vallende boom en kort nadien nog twee ontploffingen van de twee andere groepen, die hetzelfde werkje opgeknapt hadden. Daarmee was onze dagtaak ten einde. Er restte ons niets anders dan alles in gereedheid te brengen om op het eerste bevel te vertrekken. Dat bevel kwam er omstreeks acht uur. We vertrokken over Leopoldstad, de baan op naar Beringen, waar we de nacht doorbrachten in de paardestallen van de rijkswacht.

We bleven daar tot de middag van de volgende dag en vertrokken dan langs een weg die dikwijls door dennebossen liep. Hier en daar was er een huisje te zien, al verdiende het

die naam niet. Het waren eerder lemen hutten, zo klein en armoedig waren ze. Na een tamelijk lange rit over een slechte weg, reden we een zandweg in en kwamen op een grote plek met niets anders dan zand en hier en daar enige struiken. In de verte kon men ook een rij telefoonpalen onderscheiden. Daar hielden we halt bij een spoorlijn. Er was in de omtrek geen levend wezen te zien.

De luitenant gaf bevel om de bovenste telefoondraden af te knippen en twee spoorstaven aan de koppelingen in de lucht te laten vliegen. Na korte tijd was alles opgeknapt en maakten we ons zo rap mogelijk uit de voeten. Die twee kleine ontploffingen hadden nogal wat indruk gemaakt op enkele mannen. Ze vreesden dat de Duitsers het lawaai konden gehoord hebben als ze niet al te veraf waren. Ik vroeg mij ook af wat het doel van onze reis wel mocht zijn en waarom die sabotage aan de telefoon en aan de spoorlijn.

Nu reden we weer verder door een beboste streek en daar middenin hielden we stil bij een klein oud kasteeltje, waar alles dood en verlaten scheen. Maar bij het eerste kloppen op de zware houten poort werd deze terstond geopend en trokken we allen naar binnen. De poort werd direkt weer zorgvuldig gesloten. Een oude dienstknecht sprak even met de luitenant en dan gingen ze samen binnen. Enige tijd later kwam de luitenant terug en gaf bevel om zo snel mogelijk te vertrekken. Allen moesten we onze fiets op de schouder nemen. Zo gingen we wel een kilometer het bos in en hielden stil tussen bomen en struiken. Spoedig werd een aantal dubbele wachten uitgezet. Degenen die ter plaatse bleven kregen bevel stil te zijn en bijeen te blijven. We wachtten allen benieuwd af wat komen zou. Met het vallen van de avond hoorden we opeens iemand de plaats naderen waar wij verdoken zaten. Iedereen greep zijn geweer, maar het was de tweede luitenant vergezeld van twee jonge mannen. Ze hadden twee grote korven mee die geheel gevuld waren met brood en kaas, zodat we eens goed konden eten. En dan kwamen we eindelijk te weten wat er gaande was.

De eerste luitenant Delva begon aldus: "Toen we deze middag Beringen verlieten kon ik niet vermoeden dat er reeds Duitse verkenners tot hier doorgedrongen waren. Onze eerste opdracht bestond erin de spoor- en telefoonlijn tussen Hasselt en de Nederlandse grens onbruikbaar te maken op het grondgebied Zonhoven. Nu bevinden we ons op het grondgebied Genk. Maar volgens de inlichtingen die ik gekregen heb zijn er deze morgen hier en daar sterke groepen Duitse cavalerie te zien geweest, die niet ver van de Hollandse grens nu deze kant oprukken. Daar hadden we niet op gerekend en dus zullen we op onze hoede moeten zijn. Daarom zullen we hier de nacht doorbrengen en morgen zien wat ons

te doen staat.”

Wie niet onmiddellijk van wacht was trachtte een goed plaatsje te vinden om wat te kunnen slapen. Het was streng verboden iets van de fiets los te maken en zo kon niemand zijn kapotjas gebruiken om zich warm te houden. We kropen zo dicht mogelijk bijeen en daar het niet te koud was ging alles nog best.

Toen de morgen aanbrak moesten de wachten afgelost worden. Samen met mijn vriend Beelaert trok ik, begeleid door een korporaal, naar de wachtpost. Daar vervingen we de anderen voor de duur van vier uur, natuurlijk als er vroeger geen bericht kwam. We werden in de loop van de voormiddag afgelost. We hadden geen levend wezen gezien, tenzij enkele konijnen, waarvan we er een hadden kunnen buitmaken. De ganse dag kregen we niets te eten en mochten we ook onze plaats niet verlaten. En zo kwam de tweede nacht in dat bos. Nu mochten we wel onze kapotjas van de fiets nemen omdat de nacht kouder scheen te worden dan de vorige. Maar het was vooral de honger die ons uit onze slaap hield. Iedereen was tevreden dat de dag aanbrak. Maar onze maag rommelde en er moest iets aan gedaan worden. Luitenant Delva vroeg om op zoek te gaan naar eten. Met zes man en een sergeant vertrokken we, nadat de luitenant gezegd had dat we oplettend moesten zijn. Wij volgden zoveel mogelijk de rand van het bos op een vijftal meter van de steenweg. Toen we al een eind gevorderd waren hoorden we gerucht in de verte. We legden ons op de grond en konden de steenweg goed in het oog houden. Korte tijd later zagen we twee Duitsers te paard, die voor ons voorbijtrokken. Ze werden op een vierhonderd meter gevolgd door een twintigtal anderen die klappend en lachend hun twee kameraden volgden. Onze opdracht luidde vanaf het begin: niet schieten als ge niet ontdekt of beschoten wordt. En zo passeerde voor ons een heel peloton Duitse soldaten die nooit vermoed hebben hoe dicht ze bij de dood geweest waren.

Eindelijk kwamen we aan het eind van het bos en zagen een dorp voor ons liggen. Het eerste huisje trokken we binnen en vroegen inlichtingen over de Duitsers en ook waar we eten konden vinden. Een jonge vrouw stond ons te woord in een taal die moeilijk te begrijpen was. Toch konden we uit haar woorden opmaken dat de Duitsers daar 's morgens vroeg waren aangekomen en dat ze een uur nadien terug vertrokken waren in twee verschillende richtingen.

Wat verder konden we enige broden en wat spek bemachtigen en daarmee keerden we zo vlug mogelijk door het bos naar onze kameraden terug. Het was tegen de middag toen we daar aankwamen. Onze officieren stonden al te trappelen van ongeduld en misschien ook

van de honger. Ze wilden weten hoe alles verlopen was. Zo moesten we alle zeven bij hen gaan om verslag uit te brengen. Nadien werd alles wat we meegebracht hadden onder de mannen verdeeld. Het was maar weinig, maar toch was de grote honger gestild. Door de eerste luitenant werden we dan aangespoord zo rap mogelijk alles in gereedheid te brengen om te vertrekken. In minder dan geen tijd waqren we allen reisvaardig. Eerst zagen we nog de wapens na en dan gingen we op weg, voorbij het klein kasteel, dezelfde weg op waar we de Duitsers gezien hadden, maar in tegenovergestelde richting.

We reden in drie groepjes, de ene een kilometer na de andere. De zeven mannen die in de voormiddag die weg al hadden afgelegd werden in de eerste groep ingelijfd.

Zo kwamen wij als eersten aan in het dorp, waarvan ik me de naam niet meer herinner. We sloegen voorraad in voor meer dan een dag en deden ons tegoed aan alles wat we maar konden krijgen. De chef-betiaalmeester mocht afdokken. Na een uur of twee drie konden we weer vertrekken. Veel mensen, waarvan je kon zien dat ze ongerust waren, stonden op straat. Eerst kwamen we allen nog samen op de koer van een herberg, waar de luitenant ons zou toespreken. Daar wenste hij (volgens zijn zeggen) de ware toedracht van onze tocht uiteen te zetten, voor zover dat toegelaten was.

Meteen zou ook duidelijk worden dat alles niet verlopen was zoals voorzien.

“ Zie hier”, zegde hij, “de huidige toestand. Zonder het oponthoud van de plaats waar we nu vandaan komen zouden we reeds vijftwintig kilometer verder geweest zijn. De sterke Duitse verkenningstroepen wijzen erop dat we reeds gesignaleerd zijn. Daarom gaan we proberen zo spoedig mogelijk uit deze omgeving te verdwijnen en onze tocht verder te zetten en al het mogelijke doen om toch het gestelde doel te bereiken.”

Daarmee was alles gezegd. Wij vormden opnieuw dezelfde formaties en trokken de baan op. Na een lange rit tussen de bossen hielden we halt. We hadden niemand ontmoet, tenzij een paar mensen die ons verwonderd aankeken.

We kwamen nu weer allen samen en wachtten de avond af. Op korte afstand lag een dorp. Volgens de luitenant was dat Lanaken, waar hij als douanier jarenlang dienst gedaan had en waar hij, naar hij zei, de streek kende als zijn broekzak. Toen het donker was trokken we weer verder maar we ontweken het dorp en kwamen kort daarop heel dicht bij de Hollandse grens, waar we in het veld gingen liggen. De officieren vertrokken en kwamen pas tegen de morgen terug.

Wat er die nacht gebeurd is, heb ik nooit geweten. En nog voor het dag werd trokken we weer allen samen op weg. Waar naartoe? Niemand van ons kon daar een antwoord op geven en wij volgden onze officieren, die zo rap reden dat wij er alles moesten uithalen om

ze bij te houden. Dikwijls ging het door zandige binnenwegen waar het moeilijk was om op de fiets te blijven. Na verscheidene uren kwamen we aan een bos waar we introkken en nog dezelfde dag kregen we wat meer uitleg over het gebeurde. De luitenant zegde dat de opdracht die we hadden moeten uitvoeren mislukt was door het onverwachte oponthoud van zesendertig uur te Genk. Hij zei verder dat we ons nu op het grondgebied van Overpelt bevonden en dat we zouden proberen zo rap mogelijk Antwerpen te bereiken om verslag uit te brengen bij zijn oversten. In de omtrek was er omzeggens geen gevaar. Alleen moesten we uitkijken naar Duitse patrouilles. Daarom zouden we meestal kleine wegen nemen, zo dicht mogelijk bij de Hollandse grens.

Zo kwamen we tegen de avond in Turnhout aan. We hadden die dag een grote afstand afgelegd en waren dan ook doodmoe. 's Anderendaags in de vroege morgen vertrokken we naar Antwerpen. We legden deze weg af zonder halt te houden. Te Antwerpen stopten we één uur om diegenen die wat achtergebleven waren op te wachten. En dan reden we verder naar Kontich. Daar kwamen we terug aan hetzelfde huis waar we enige dagen vroeger vertrokken waren, maar met een vijftiental man minder. Want sedert ons vertrek uit Lanaken was er naar niemand meer omgekeken en die breuk had of niet meer kon volgen werd gewoon achtergelaten.

De officieren gingen het huis binnen en wij mochten rust nemen en gingen zitten of liggen op het grasplein. Het onderhoud daarbinnen duurde wel meer dan een uur. Dan ging de deur open en twee hogere officieren verschenen samen met de luitenanten en ze kwamen recht op ons af. Toen we wilden rechtstaan deden ze teken dat we mochten blijven zitten. Dan begon een van hen te spreken, ditmaal in het Vlaams.

Hij wenste ons geluk, niet met de uitslag van de tocht die we ondernomen hadden, maar voor de moed en het uithoudingsvermogen, die we aan de dag gelegd hadden. De mislukking, vervolgde hij, was niet onze schuld maar kwam door een samenloop van omstandigheden, die niet te voorzien waren. Daarna zei hij dat ieder nu vrij was om naar zijn compagnie terug te keren en dat degenen die bleven bij een volgende opdracht voor hetere vuren zouden geplaatst worden. Hij zei : "Wij zullen niet aan ieder afzonderlijk vragen: 'blijft ge of blijft ge niet?'. Al wie wenst te vertrekken neemt zijn fiets en komt vooruit." Men zag dat er waren die aarzelden en die uiteindelijk toch hun fiets namen. Een twintigtal gingen er vandoor en keerden terug naar hun oude compagnie.

Zo vertrokken we daar met nog een zestig tot zeventig man. Van Kontich reden we naar Waarloos, gelegen op de grote baan Antwepn-Mechelen. Iedere soldaat kreeg er zijn soldij voor twee dagen, één frank en zestig centiem. De betaalmeester zei dat hij reeds

meer uitgegeven had dan hij moest en dat we al meer gekregen hadden dan waarop we recht hadden. We konden ons nu terug eten aanschaffen en de enkele dagen die we in armoede hadden doorgebracht waren rap vergeten. De volgende vierentwintig uur kregen we rust maar tegen de avond kwam het bevel om alles in orde te brengen om gereed te zijn indien nodig.

De volgende nacht, het moet de nacht van 3 op 4 oktober geweest zijn, werden we gewekt en moesten dadelijk vertrekken. We trokken de baan op richting Mechelen. Ik geloof dat zelfs luitenant Delva, die een zeer moedig man was, geen haast had. Het was doodstil. Men hoorde geen enkel schot, niet van een geweer, niet van een kanon. Het enige geluid was nu en dan het gegrom van één of meer mannen die elkaar in het donker hinderden. Juist bij het binnenkomen van Walem kwamen we aan een brug en daar lieten we onze fietsen achter. De eerste luitenant riep de officieren en onderofficieren samen en sprak een hele tijd met hen. Toen ze terugkwamen werden we in drie groepen verdeeld. De eerste twee gingen de brug over, de ene links en de andere rechts langs het riviertje de Nete. De derde groep, waarvan ik deel uitmaakte, ging recht door het dorp. Zo liepen we tot aan het fort en bleven op de baan die errond draait en verder naar Mechelen loopt. Die baan liep tussen afgezaagde bomen en prikkeldraad. Waar deze versperring eindigde verlieten we de weg. Daar werden we opnieuw in drie groepjes verdeeld en ieder groepje trok afzonderlijk de nacht in. Ik kan niet zeggen waar we geweest zijn, maar we hebben veel weg afgelegd zonder iemand te zien.

Toen het reeds ochtend begon te worden, werd er op zekere afstand van ons een schot gelost. De sergeant beval ons te gaan liggen, maar we hoorden niets meer. Toen we echter aanstalten maakten om te vertrekken werden we door hevig geweervuur bestookt. Dat werd door ons beantwoord en het duurde zeker een kwartier. Dan kwam er terug rust en wij maakten er gebruik van om uit onze netelige positie weg te komen.

Wat verder kwamen we met de andere groepen samen en we keerden terug naar de brug vanwaar we vertrokken waren. Hier namen we onze fietsen en reden een paar kilometer richting Antwerpen. Daar legden we ons langs de baan onder dekking van grote oude wilgen. In de voormiddag beschoten de Duitsers het fort van Walem met heel zware kanonnen. Men kon de obussen door de lucht horen razen alsof het sneltreinen waren. Na het bombardement kregen we bevel om Walem binnen te trekken. Hier en daar was brand uitgebroken en we trokken tot aan het fort. De ingang was open en alles was er rustig. In hoeverre het fort verlaten was weet ik niet.

Met de avond kwamen veel soldaten de brug van Walem over. Ik denk dat ze uit de stellingen kwamen tussen Walem en Sint-Katelijne-Waver. De hele nacht bleven we daar liggen en 's ochtends deden we een poging om de brug te vernietigen, hetgeen maar gedeeltelijk lukte. Dan reden we terug. Maar wanneer we al in Waarloos waren kregen we bevel terug te rijden om inlichtingen in te winnen over de ontruiming van het fort. Slechts een tiental man ging samen met de eerste luitenant de brug over. Toen ze na enige tijd terugkwamen zei de luitenant dat de volledige ontruiming langs Duffel zou plaatsgrijpen, omdat het langs daar minder gevaarlijk was.

Het moet acht à negen uur geweest zijn toen we weer op de fiets kropen. De luitenant gaf bevel om zo rap mogelijk te rijden en niet te stoppen in Waarloos. We zouden elkaar terug vinden te Kontich. We reden zo vlug we konden op de brede weg met aan beide kanten diepe grachten. Na een paar kilometer begon het echter obussen te regenen. De Duitsers hadden ons gezien en hadden een moordend vuur op ons gericht. Niemand had nog tijd om naar een ander om te zien. Het werd omzeggens een rit voor je leven. Voordat we in Waarloos aankwamen waren we al buiten bereik van het geschut geraakt en daar stopten we om na te gaan wat er met de anderen gebeurd was. Er waren er veel die hadden moeten achterblijven omdat het tempo te hoog lag, maar nu en dan kwam er een achterblijver aan. Toen er na enige tijd nog veel niet teruggekomen waren begon de luitenant te vrezen dat er gewonden en doden zouden zijn. Daarom gaf hij bevel aan enige mannen twee aan twee terug te keren om te proberen de gebeurlijke gewonden of daden mee te nemen. Zo gingen we door de grachten terug om te zien wat er gebeurd was. Toen we al meer dan een kilometer ver waren zagen we nog niemand, maar iets verder vonden we in de gracht dan toch vier gekwetsten, waarvan één erg gewond was aan de dij. De drie lichtgewonden konden zelf tot in Waarloos geraken en de zwaargewonde werd met veel moeite ook in veiligheid gebracht. Enige mannen zijn nog verder gaan zoeken maar hebben niemand meer gevonden.

Toen we met de gewonden in Waarloos aankwamen was het grootste deel van de achterblijvers ook binnengekomen. Er was een obus niet ver van hen terechtgekomen en ze hadden de baan verlaten en waren over het veld gevlucht, omdat ze dachten dat zulks veiliger was.

Buiten de vier gewonden zijn er nog drie achtergebleven. Wat ermee gebeurd is ben ik nooit te weten gekomen.

Pas nu kon er gedacht worden aan verder gaan en reden we naar Kontich waar de

luitenant verslag uitbracht bij zijn oversten. We kregen er opnieuw twee dagen soldij en trokken de weg naar Antwerpen op. We staken de Schelde over, maar niet voor lang, want na enige tijd gingen we met een boot terug naar de andere kant. Dat gebeurde zo een paar keer dat ze ons van de ene naar de andere oever zonden. De luitenant was razend en vloekte als een ketter. Eindelijk kwam toch alles in orde en wist men waar we naartoe moesten.

Zo kwamen we aan in Temse. Daar kregen we rust en omdat we goed bij kas waren gingen we enige glazen bier drinken. Na korte tijd was al het leed van die dag vergeten en iedereen begon te zingen van “We zijn van 't Vlaamse bloed, enz....”

Toen de officieren ons uit het café kwamen halen en zagen dat iedereen genoeg bier gedronken had, gaven ze bevel zo rap mogelijk te vertrekken. Maar één van de mannen had uitgerekend dat we nog twee dagen soldij tegoed hadden en er waren er enkelen die niet wilden vertrekken vooraleer ze dat geld ontvangen hadden. De betaalmeester beweerde dat hij geen geld meer had en dus niet kon betalen. Maar de meesten vroegen nu om die soldij en uiteindelijk betaalde hij toch. Daarop vertrokken we en kwamen in de late avond aan te Sint-Niklaas. We plaatsten onze fietsen op de Grote Markt, onder bewaking van een paar mannen. De anderen kregen onderdak in een zaaltje daar niet ver vandaan. Toen allen binnen waren werden de deuren op slot gedaan om te voorkomen dat er nog vandoor zouden gaan.

We werden al heel vroeg wakker gemaakt en moesten haastig vertrekken. Er was weinig geestdrift want velen zaten met een zwaar hoofd. We reden over Lokeren en kwamen al vroeg in de voormiddag te Beervelde aan. Daar werden we gelogeerd in een kasteeltje dat middenin een redelijk groot park gelegen was. Ons werd opgedragen om de spoorlijn tussen Lokeren en Gent dag en nacht te bewaken.

Van dan af begonnen er troepen te passeren die vanuit de richting van Antwerpen naar het Westen optrokken.

Op 7 oktober trokken we uit Beervelde weg en de baan naar Gent op. Een stroom van soldaten vulde de weg. Wij reden traag door en hielden halt in Lochristie, een paar kilometer vóór Gent. Toen ik daar de troepen zag voorbijgaan begon het stilaan tot mij door te dringen dat er maar weinig sprake meer kon zijn van de Duitsers tegen te houden. De volgende morgen waren we nog steeds op dezelfde plaats en hadden niets te doen. Meer dan eens had ik van voorbijtrekkende soldaten al horen zeggen : “We zijn op weg naar Frankrijk.” Ik dacht dat als we naar Frankrijk gingen het nog lang zou duren eer we terug zouden komen. Ik dacht ook aan mijn vader die enige maanden voordien uit Amerika

teruggekomen was en die ik nog eens had willen zien. Ik dacht aan mijn familie en aan Kapelle (*) en aan zoveel andere dingen.

In minder dan geen tijd was mijn besluit genomen. Ik zou naar Kapelle gaan. De sergeant van mijn sectie was juist bezig aan zijn fiets te werken. Ik trok erop af en vroeg hoelang we nog ter plaatse zouden blijven. Hij antwoordde dat hij het niet wist en waarom ik dat wilde weten. Ik vertelde hem wat er in mij opgekomen was en vroeg hem te mogen vertrekken. Maar hij kon mij daarvoor geen toelating geven en hij kon ook niet zeggen waar ze, voor het geval ze toch zouden vertrekken, naartoe zouden gaan. Ik zegde hem dat ik toch zou gaan en hij beloofde mij te zullen zwijgen. Zonder mij nog verder te bedenken nam ik mijn geweer en mijn fiets. Ik reed naar Gent, de stad door en dan zo rap ik kon naar Kortrijk.

Toen ik Deinze naderde zag ik een windmolen rechts van de weg. Bovenop de trap stond een man met zijn armen te zwaaien. Ik hield stil en stapte van mijn fiets. De man kwam haastig naar mij toegelopen en riep : “Domme jongen! Wat komt gij hier doen en hoe durft ge alleen langs hier te komen! Deze morgen zijn er wel twintig Duitsers te paard langsgeslagen en vanop de molen heb ik gezien dat er weer een bende afkomt.” De man was meer de kluts kwijt dan ikzelf en zegde maar voortdurend : “Maar in godsnaam, keer terug, jongen. Ze zullen u doodschieten.”

Ik had zo gaarne mijn weg vervolgd en wist niet wat te doen. Ik vroeg de man om in zijn huis te mogen wachten tot ze voorbij waren om daarna mijn weg te vervolgen en wie weet , misschien voor de laatste maal, mijn familie te zien. Maar hij wilde daar niet van weten en smeekte mij zo rap mogelijk naar Gent terug te keren. Met tegenzin sprong ik op mijn fiets en deed wat die man van mij verwachtte. Maar nu nog geloof ik dat ik het meer deed voor hem dan voor mijzelf.

Ofschoon de Duitsers nu al dichtbij moesten zijn, deed ik niet de minste moeite mij uit de voeten te maken. Na enkele honderden meters ging ik langs de baan dicht tegen een huis staan om te zien langswaar ze zouden gaan als ze op de grote baan gekomen waren. Even later kwam het eerste paard uit de zijweg, gevolgd door nog zeven andere. Ze trokken de weg op richting Kortrijk. Toen heb ik de terugweg naar Gent aangevat en langs de weg bekwam mij de gedachte dat ik nooit nog Winkel terug zou zien.

Zo kwam ik weer bij mijn eenheid en buiten de sergeant heeft niemand ooit geweten dat ik weg was geweest. Ik bleef verder de ganse dag langs de straat staan kijken naar al die drukte. Het was al tegen de avond toen we samen geroepen werden en de luitenant ons op het hart drukte geen ogenblik van daar weg te gaan. We mochten slapen, maar dan ter

(*) 'Kapelle' is bij de Winkelnaren de gebruikelijke naam voor Sint-Eloois-Winkel

plaatse.

Mijn vriend Beelaert, die in de voormiddag eens naar zijn huis gereden was, was van mij niet weg te slaan. Hij vertelde maar zonder ophouden van zijn moeder en zijn familie. Wij kozen samen een slaappleats op het plankier voor een huis, waar we ons zo goed mogelijk installeerden en trachtten te slapen.

Het was vrij donker toen we door een van de officieren gewekt werden. Hij zegde: "Vlug , jongens, we moeten zo vlug mogelijk vertrekken." Voor de dag aanbreek waren we te Sint-Amandsberg en we bleven staan op een plaats die veel weg had van een beestenmarkt. Bij dageraad kwam er aan de overzijde van die plaats beweging. Tot onze grote verbazing zagen we een afdeling Franse mariniers die naar ons toekwamen. De hele groep bestond uit drie officieren en een vijfenzeventig man. Ze waren gewapend met geweren en ze hadden ook drie machinegeweren bij. Deze waren opgesteld op een karretje dat door de mannen voortgetrokken werd.

Nadat de officieren wat gepraat hadden vertrokken we allen, wij per fiets en de Fransen te voet. We reden de Brusselse baan af en stopten te Melle. Daar kregen we tijd om te eten. Toen we daar al lang klaar mee waren, vroeg ik me af waarom we daar toch bleven wachten. Maar dan zagen we in de verte de Franse mariniers naderen en konden we ze voor het eerst goed bekijken. Ze leken allen dertig of veertig jaar oud te zijn en ze waren zeker in geen acht dagen meer geschoren of gewassen. Ze zagen er oud en moe uit en wij vroegen ons af waarom ze zulke oude mensen bij ons brachten. Zij kregen ook eten : brood en vlees uit dozen. En wijn, die ze dronken uit een grote blikken gourde. Dat kikkerde hen zo op dat ze er dadelijk veel jonger uitzagen. En ze begonnen te praten dat het plezier deed om te horen. Maar niemand verstond er een woord van, want het waren Bretoenen die hun eigen gewesttaal spraken. Er kwam een einde aan dit alles toen we terug moesten vertrekken. We reden tot voorbij Kwatrecht en bleven daar wachten tot de Fransen ons vervoegd hadden. Dan werden de mannen van onze compagnie in drie groepen verdeeld, ieder onder bevel van een luitenant. Een eind verder was er een kruisstraat en daar gingen de groepen uiteen: de ene ging rechts, de andere rechtdoor de baan op naar Brussel en wij met de derde groep linksaf, richting Wetteren.

We reden heel traag over de slechte steenweg en zagen na korte tijd de gemeente voor ons opdagen. We waren heel oplettend, vooral omdat we in de verte grote rookkolommen zagen opstijgen. De mensen die we ondervroegen zegden dat de fabrieken en opslagplaatsen langs de Schelde in Schoonaarde in brand stonden.

Vanuit Wetteren zond de luitenant dan enige verkenningsgroepen uit met de opdracht zo ver mogelijk te gaan tot men in voeling kwam met de Duitsers, maar niet aan te dringen als we beschoten werden. We moesten vooral proberen om zoveel mogelijk te weten te komen over hoe talrijk ze waren en dan terug te keren om verslag uit te brengen. Met vier man en een korporaal werden we langs de Schelde uitgezonden. Na nauwelijks een paar kilometer werd er vanop de andere oever geschoten. We zochten zoveel mogelijk dekking. Het was maar een patrouille van enige mannen. Ze trokken zich terug na enige schoten gelost te hebben. Wij deden wat bevolen was en keerden zo rap mogelijk terug. Onze luitenant stond al van ongeduld te trappelen, want een andere groep had laten weten dat we snel terug moesten naar de grote baan als we niet ingesloten wilden worden. Nu ging het veel sneller de weg terug over die slechte stenen.

Op de grote baan Brussel-Gent waren de andere groepen al teruggekeerd. Achter een kleine hoeve gingen we onze fietsen verbergen. Intussen waren de Fransen geïnstalleerd in een gracht links van de grote baan op de weg naar Wetteren. Ze zaten een viertal meter uit elkaar en wij moesten tussen hen in plaats nemen. Vandaar kon men de Brusselsesteenweg goed zien over een afstand van wel zevenhonderd meter, uitgenomen de hoek waar er een nieuw café stond.

Heel ons leger bestond uit zowat honderdvijftig man en zes officieren: drie Belgische luitenanten, twee Franse luitenanten en één Franse kapitein. Onze stelling had een breedte van rond de driehonderd meter, met aan het ene uiteinde een kleine beek die uitgedroogd was en waarin er riet groeide. Daar stond één van de Franse machinegeweren opgesteld. Het werd bediend door drie Franse soldaten. Een tweede machinegeweer stond in het midden van onze stelling en het derde stond achter de hoek van het café, vanwaar we de ganse baan onder vuur konden nemen.

Aan het uiteinde naast de beek, naast de Fransen die het machinegeweer bedienden, zat mijn vriend Beelaert, dan ik en dan een marinier. De officieren gaven nog allerhande bevelen en dan werd het stil en wachtten we op wat er komen zou.

Lang moesten we niet wachten want kort daarop verschenen de eerste Duitse verkenners. Ze kwamen tot op zo'n vijfhonderd meter en werden op geweervuur onthaald. Even later kregen wij een twaalfal schrapnels die boven onze stelling ontploften.

Onder dekking van hun geschut schoven de Duitsers vooruit. De drie mariniers, die het machinegeweer vlak bij ons bedienden, kregen bevel het vuur te openen om te beletten dat de Duitsers ongezien zouden naderen door het lange riet in de beek. Maar kort daarop werd, bij het inslaan van een obus een twintigtal meter van ons, één van de Fransen

gedood en twee anderen gewond. Daarbij was het machinegeweer beschadigd en onbruikbaar geworden. Beelaert die het dichtst bij de dode en de gewonden zat was zodanig geschrokken dat hij aanstalten maakte om te vluchten. Ik moest zelfs geweld gebruiken om hem in de gracht te houden. De Franse kapitein, die van op zijn post had gezien wat er gebeurd was, schreeuwde uit alle macht dat er naar links opgeschoven moest worden en dat andere mannen het machinegeweer in werking moesten brengen. Maar geen van ons, Belgen, had ooit zo'n wapen van dichtbij gezien en ook moesten we eerst nog de dode en de gewonden van die plaats verwijderen, als dat mogelijk was. Wellicht hadden de Duitsers zoveel weerstand niet verwacht of dachten ze dat wij sterker waren dan zichzelf, ik weet het niet. Kort nadien verminderde het schieten en men kon de gewonden achteruit brengen. De dode werd wat verder de gracht ingetrokken en later door twee van zijn kameraden weggebracht.

Intussen was luitenant Delva tot bij ons geraakt. Hij keek eens naar dat ding dat niet meer wilde schieten, maar hij kon er ook niets mee aanvangen. Dus werd het maar uit de beek verwijderd en Beelaert kreeg bevel om samen met een van de Fransen in de beek te gaan liggen en onophoudelijk in het lange gras te schieten.

Dan heb ik iets meegemaakt wat ik van mijn leven niet vergeet. De marinier die bevel kreeg zijn plaats in te nemen verroerde niet. Zijn ongeschoren gezicht was lijkbleek en alle bedreigingen van de luitenant hielpen niet in het minst. Mijn vriend Beelaert, die van het gebeurde erg onder de indruk was, kon geen woord uitbrengen. Zijn ogen stonden wijdopen en toch geloof ik niet dat hij iets zag. Hij rilde als een blad. De luitenant die een moedig man was, maar ook officier, zegde met de tanden op elkaar geperst: "En toch zult ge doen wat ik u beveel!" Nooit zal ik vergeten toen Beelaert al wenende zegde: "Luitenant, ik durf niet. Ik zou terug naar mijn compagnie willen gaan." De luitenant antwoordde dat het nu niet de tijd was om daarover te spreken. Dan kon ik het niet meer aanzien en ik vroeg de luitenant om in zijn plaats te mogen gaan. Dat werd dadelijk toegestaan. Ik ben toen in de beek gekropen en bijna op hetzelfde ogenblik lieten de Duitsers een salvo obussen op onze stelling neerkomen en trachtte hun voetvolk terug vooruit te komen.

Door de weerkaatsing van het geluid tegen de beide oevers van het beekje, klonk ieder schot dat ik loste zo hard in mijn oren dat het na enige tijd niet meer uit te houden was. Toen ik mijn laatste vijf kogels in mijn geweer geschoven had, trok ik mij wat achteruit om te kijken waar de mannen waren om te vragen om afgelost te worden. Maar toen ik in de gracht keek denk ik dat mijn hart wel enige ogenblikken stilgestaan heeft. Ik weet niet wat

er gebeurd is en ik heb het ook nooit kunnen achterhalen. Maar er was geen enkel levend wezen meer te ontwaren. Iedereen was weg en alles wat ik zag waren drie doden: twee Fransen en een Belg. Verder stond daar nog de defecte mitrailleur en dat was alles.

Dan heb ik mij in het beekje neergezet. Allerlei gedachten spookten door mijn hoofd. Ik was woedend dat ze mij niet verwittigd hadden. En ik was ook bang. Want men had ons zoveel verteld over de Duitse wreedheden tegenover krijgsgevangenen. Ik heb zelfs gebeden om terug bij mijn makkers te geraken. Daarna kon ik weer helder denken en ik bedacht een plan om mijzelf te redden. Als ik de steenweg over kon geraken, dan was er al veel gewonnen, want daar stonden enkele bomen en een haag. Misschien kon ik langs daar weg geraken. Ik moest en zou het beproeven, dat stond nu vast. Ik nam mijn geweer, sprong de gracht uit, liep de straat over en kwam ongedeerd in de andere gracht terecht, niet ver van de haag en de bomen. Ik herademde en dacht dat het ergste voorbij was. Toen weerklonk opeens een schot niet ver van de plaats waar ik zat. Het kwam uit een Duits geweer, dat kon ik gemakkelijk onderscheiden. Ik hield mij doodstil, zo stil dat ik mijn hart hoorde kloppen. Was het nu maar donker geweest, maar het was misschien nog maar twee uur in de namiddag.

De kleine hoeve, waarover ik reeds sprak, lag een goede tweehonderd meter van de plaats waar ik mij bevond. Daarachter stond mijn fiets, en misschien, misschien,...

Ik martelde mijn hersenen om maar iets te vinden wat mij zou kunnen redden en kwam tot het besluit dat ik het moest wagen. Hoe rapper, hoe beter. En daar ging ik, nog nooit heb ik zo rap gelopen. Ik was zeker al halfweg toen het eerste schot weerklonk. Ik liep maar door en dacht : "Ik kom er en ik moet er komen." Dan vielen er verschillende schoten na elkaar. Nog vijftig meter... En dan voelde ik een slag op mijn rechterarm en ik voelde ook meteen pijn in mijn onderbuik. Ik struikelde en viel. Er knalden nog veel schoten en dan werd alles stil. Ik lag daar en keek naar mijn hand. Ik zag alleen maar bloed en mijn vingers stonden opengesperd en stijf. Enige tijd later stond ik recht en zag niemand. Helemaal van streek nam ik mijn geweer met mijn linkerhand en ging naar de grote baan toe, naar het café op de hoek. Daar bleef ik staan en hoorde stemmen aan de andere kant van het huis.

Toen een Duitse soldaat de straat wilde oversteken zag hij mij en trok zich direkt terug. Ik hoorde opgewonden stemmen en opeens verschenen vijf mannen, met de bajonet op het geweer. Ze kwamen op mij af. Een van hen, hun overste denk ik, kwam eerst naar mij toe en nam het geweer uit mijn hand. Hij keek naar mijn hand en naar mijn hals, die geweldig bloedden. Ik kon hem goed verstaan toen hij vroeg van welke eenheid ik deel

uitmaakte. Ik antwoordde hem door mijn muts af te nemen en de “2” te tonen die erop stond. Dan nam hij mij bij de arm en leidde mij naar de grote baan. Hij zegde dat ik deze baan moest volgen en dat ik op een kilometer een Rode Kruispost zou vinden.

Ik strompelde de baan op maar na enige stappen zwenkte ik naar de rechterkant van de baan en zette mij daar neer tegen een van de dikke bomen, die naast de weg Gent-Brussel stonden. Ik kan bij benadering niet zeggen hoelang ik daar gezeten heb.

De Duitsers trokken Gentwaarts op. En een na een liepen ze gebogen door de gracht en ieder die passeerde keek mij in het gezicht.

Terwijl ik daar zat hoorde ik veel geweervuur, maar geen kanonnen meer. Intussen had ik het me wat gemakkelijker gemaakt met mijn benen in de gracht, maar ik voelde ook een geweldige pijn in mijn arm en op verscheidene andere plaatsen. Na enige tijd, het leek mij heel lang te duren, hoorde ik lawaai op de baan langs de kant van Gent. Ik keek die kant op en zag Duitse soldaten die naar mij toekwamen. Ik herkende in hen diegenen die eerder voor mij gepasseerd waren. Kort daarop ratelde er een mitrailleur en in de verte kwam er een gepantserde auto aan. De Duitsers vluchtten de straat in, waar ik uitgekomen was, en verscholen zich achter het café en op de kleine hoeve. Toen de gepantserde auto op mijn hoogte gekomen was stopte hij en ik hoorde duidelijk zeggen: “een Belg”. Voor ik wist wat er gebeurde werd ik vastgegrepen en weggesleept en door de deur in de auto geworpen. Het was een geblindeerde legerwagen waar, in het midden op een driepikkel, een machinegeweer gemonteerd was. Dat werd bediend door een korporaal. Verder was er ook nog een begeleider, een sergeant en een onderluitenant. Het was deze laatste, een grote struise kerel, die mij was komen halen.

Ik had al veel pijn gevoeld, maar nu werd het nog veel erger. Met de hevige schok was het net of ik helemaal gebroken was. Toen werd de stalen deur dichtgeklapt en gegrendeld en moet ik het bewustzijn verloren hebben, want toen ik weer wist wat er gebeurde, droeg men mij naar een Franse open wagen, bemand door twee Franse officieren. Ze reden terstond weg en toen zag ik de overweg in Gentbrugge. Terwijl de ene stuurde, legde de andere een noodverband rond mijn arm. Hij vroeg waar het militair hospitaal gelegen was. Omdat ik Gent redelijk goed kende wees ik hem de weg.

Zo kwamen we in Mariakerke aan. In een grote kamer werd ik door een dokter onderzocht. Het onderzoek duurde niet al te lang en wees uit dat ik door zes kogels geraakt was; waarvan drie alleen maar grote schrammen hadden gemaakt. Eén in de hals was een afschamper geweest, maar daar had ik toch veel bloed verloren. De ander twee waren wel heel erg, maar gelukkig niet dodelijk. Door de zusters werd ik overal verbonden, maar er

kwamen geen X-stralen aan te pas. Een jonge militaire dokter zei mij : “Heb maar goede moed, jongen. Binnen zes weken kunt ge terug gaan vechten.” Dan werd ik naar een zaal gebracht die reeds overvol was met gewonde en zieke soldaten. Daar werd mij een bed toegewezen, waar ik mocht gaan liggen. Verder werd er weinig naar mij omgekeken, bij zoverre dat twee nachten en een dag later er nog geen enkel verband ververst was. Die dag was zondag 11 oktober en we verlieten Gent. Het was droevig om te zien hoe al die sukkelaars zich inspanden om aan het Sint-Pietersstation te geraken en niet handen van de Duitsers te vallen.

We werden er in een trein gestopt waarmee we naar Zeebrugge spoorden, waar we tegen de avond aankwamen en ondergebracht werden in een groot hotel aan de zee, dicht bij de pier. In een van de grote zalen had men wat stro geworpen waar we op konden liggen. Eten hebben we die dag niet gezien. Als je wilde drinken kon je naar een waterkraan en de mond eronder houden. Er was zelfs geen glas te krijgen.

De maandag, voordat we naar Oostende zouden vertrekken, kwam er een officier bij ons. Hij zegde dat al wie dacht thuis te kunnen geraken mocht vertrekken en deze moesten dus niet mee naar Oostende gaan. Ik weet niet of er vertrokken zijn. Voor mij kon er geen spreke van zijn, want bij gebrek aan verzorging waren mijn wonden zo ontstoken en ik had zoveel pijn, dat ik bijna de moed niet had om mij naar de tram te laten leiden.

In Blankenberge zag ik een bekende opstappen. Het was Cyriel Samijn van Winkel. Hij heeft me nog wat geholpen toen we te Oostende aankwamen. Hij haalde een glas bier. Dat knapte mij een weinig op.

In Oostende aangekomen stonden we we langs de straat en er was niemand die wist wat met ons aan te vangen. Dat duurde zo tot tegen de avond. Dan werden we op de boot gebracht. Ik zie hem nog zo voor mij: een oude maalboot met voor de voortbeweging in het midden van het schip een groot wiel als van een watermolen. De naam van het schip was “Jan Breydel”.

Er werd gezegd dat we naar Dover zouden varen.

Toen de boot in Engeland aanlegde was het nog donker.

Dezen die konden mochten buiten in open lucht gaan. Maar ik lag mij te draaien van de pijn die nu bijna ondraaglijk geworden was. Allen stikten bijna van de dorst. Toen het reeds dag geworden was kwamen er eindelijk verpleegsters op de boot en we kregen thee. Maar dat hadden we nog nooit gedronken. En die voor de eerste maal thee drinkt weet wat voor rare smaak dat heeft. Zo kwam het dat de kannen, die ze gevuld hadden

meegebracht, nog bijna even vol waren toen ze er opnieuw mee vertrokken.

Toen een paar uur later de ontscheping begon zag ik dat we niet in Dover maar in Folkestone waren. Eerst werden diegenen die zichzelf konden behelpen naar de trein geleid en de anderen werden er naartoe gedragen. We reden niet ver vooraleer de trein reeds stopte. Overal waar een hospitaal was werd een wagon afgehaakt en werden de soldaten die zich daarin bevonden daar naartoe gebracht. Rond tien uur kwamen we in een kleine stad en daar werden de laatsten afgeladen. We waren met nog ongeveer veertig man. De lichtgewonden moesten plaatsnemen op gereedstaande auto's. De overige zeven werden op brancards gelegd in een klein zaaltje vanwaar we de straat konden zien.

Er kwamen enkele heren en dames bij ons. Een van die heren sprak een kleine rede uit waarvan we geen woord verstonden, want het was in het Engels. Een andere heer die, naar ik dacht, die rede ging vertalen kwam aan het woord. Maar die verstonden we evenmin, want die sprak in het Frans en alle zeven waren we Vlamingen. Dan was onze tijd gekomen om naar het hospitaal vervoerd te worden. Nog nooit heb ik zoiets meegemaakt. Toen we naar buiten gebracht werden ging er een geroep en gehuil uit de menigte op dat horen en zien verging, want er waren duizenden mensen opgekomen om de eerste gewonden te zien. Diegenen die ons van dichtbij wilden bekijken duwden en vochten bijna om zo dicht mogelijk bij ons te komen. En nochtans, er was niet veel bijzonders te zien. Of toch wel?

Wat mij betreft, ik lag daar met dezelfde kleren die ik sedert het begin van de oorlog aan het lijf had: een paar versleten schoenen, een broek die boven de rechterknie geheel kapot was van het schuren langs de tanden van de zaag die op mijn fiets vastgebonden was en een vest waarvan in een minuut tijd alle knopen afgesneden waren en meegenomen als souvenir. Mijn politiemuts werd meegenomen door een jong meisje dat als vergoeding een tiental pakjes sigaretten op mijn borst legde.

Eindelijk geraakten wij op een auto. Die had niet minder dan een half uur nodig om de kilometer af te leggen tussen het station en het hospitaal.

Wij werden in een grote plaats gebracht waar enige verpleegsters aan het werk waren om ons eens goed onder handen te nemen. Ik ben er zeker van dat er nogal enige kuipen water nodig geweest zijn om al dat vuil eraf te schrobben.

In de namiddag, toen ieder in zijn bed lag, werden de nieuwsgierigen, die nog op straat stonden, binnengelaten om ons te bekijken. Ze mochten langs de ene kant doorgaan en

langs de andere kant terugkeren, zodat ze iedereen goed konden zien, maar niemand mocht blijven staan. Het waren meestal vrouwen en jonge meisjes en alles wat ze zegden was "souvenir" en ze staken meteen de hand uit. Ik had nog twee stukjes van tien centiem en gaf ze aan twee meisjes, die later gezusters bleken te zijn. Die geldstukjes hebben grote intrest opgebracht want al de maanden die ik daar verbleven heb zijn ze me komen bezoeken en ze hebben maar weinig bezoekdagen overgeslagen.

Nadat ik dus geheel was gewassen en mijn verwondingen waren gereinigd en verzorgd, en na een uur of zo van al die drukte van dat bezoek, viel ik in slaap. Maar tegen de avond werd ik gewekt door twee mannen in hospitaaluniform, die mij op een karreke legden en naar de operatiezaal voerden. Toen ik terugkwam ontwaakte ik in een andere zaal, waar alle lichten zo sterk schitterden dat mijn ogen er pijn van deden. Die nacht heb ik verschrikkelijk afgezien, van de pijn, van de dorst en van de slaapmiddelen die ze mij hadden toegediend voor de operatie.

Nu zal ik niet meer beschrijven wat dag na dag mijn belevenissen geweest zijn in die meer dan zestien maand die ik in dat hospitaal heb doorgebracht. Toch wil ik nog zeggen dat ik de eerste zeven maand in bed heb doorgebracht. En het was al zomer 1915 geworden toen ik mijn eerste stappen zette in de zaal en later in de tuin van het hospitaal. Ik ben daar gebleven van 13 oktober 1914 tot 28 februari 1916.

Ik ben er altijd goed verzorgd geweest, zowel door mijn dokter, de heer Watson, een man van rond de zestig jaarmet een kaal hoofd en altijd een glimlachop het gezicht, als door de verpleegsters. Die hebben mij al die maandenverzorgd met een toewijding zonder weerga, en dat van de eerste tot de laatste dag.

Vijfmaal heb ik op de operatietafel gelegen, driemaal voor mijn arm, tweemaal voor de verwondingen aan mijn onderbuik. Hoeveel maal ik onder de X-stralen geweest ben weet ik niet juist meer en de uren die ik op de massagetafel heb doorgebracht zijn niet te tellen. Uit mij arm werden 43 stukjes been verwijderd. Die heb ik bewaard in een doosje dat ik gekregen had van een Engelse dame, die beweerde dat ze het had meegebracht uit China. In 1932 is het verloren geraakt toen we verhuisden van de Rollegemstraat naar de Smissestraat, naar het huis waar ik nu nog woon. Het hospitaal waar ik zo lang verbleven heb was gelegen in het stadje Turnbridge-Wells, in het graafschap Kent.

Op het einde van februari 1916 moesten alle Belgische soldaten, waarvan de wonden nog niet volledig geheeld waren, Engeland verlaten om overgeplaatst te worden naar een

Belgisch militair hospitaal in Frankrijk. Zo werd ik naar Folkestone gebracht om vandaar per boot het Kanaal over te steken. We waren met een goed honderd man, afkomstig uit verschillende hospitalen. Maar die dag was het zo'n stormweer dat we niet konden vertrekken, zodat we dan maar 's anderendaags afreisden. Het was een woelige zee en we maakten enkele slechte uren door. Bij onze aankomst in Calais werden we naar een hospitaal gebracht aan de Port-de-Gravelines. Het was een barakkenhospitaal met een dertigtal zalen.

Daar was het alsof we uit de hemel in de hel terechtgekomen waren. Niet omdat het er vuil was maar het was weer 'troep' en het duurde niet lang voor we het konden voelen. Eerst werden we in een barak gebracht waar we onder het stortbad moesten. Vandaar ging het naar een andere zaal, waar een eerste chef en twee soldaten ons opwachtten. Toen iedereen binnen was zegde de eerste chef : "Jongens, we zijn hier in een hospitaal waar alles proper moet blijven en daarom zijn deze coiffeurs hier om uw haar af te snijden." Maar allen protesteerden en niemand wilde in een stoel gaan zitten. De chef dreigde met cachot en conseil de guerre, maar geeneen die zich eraan stoorde. Toen hij zag dat er toch niemand naar hem luisterde ging hij weg en hij kwam even later terug met de bestuurder van het hospitaal. Deze had de graad van majoor. Hij dreigde niet. Hij zei gewoon dat alles proper was en proper moest blijven, waarop wij allen tegelijk antwoordden dat we allemaal rechtstreeks uit een hospitaal kwamen dat op zijn minst zo net was als het zijne. Hij zegde dat hij daar niet aan twijfelde maar dat de gegeven orders van hogerhand uitgevoerd moesten worden. Dan begon de tegenstand af te brokkelen en de twee eersten gingen op de stoel plaatsnemen. In minder dan drie minuten was hun haar afgemaaid. Zo verging het de een na de ander en binnen een paar uur bleven er niet veel meer over.

Wij zaten met drie op een bank achteraan, waaronder een Brusselaar, die zijn rechterbeen verloren had. Eensklaps zei hij tegen mij : "En gij, laat gij u ook zo gemakkelijk ompraten door die heer majoor, die nog nooit een front van dichtbij gezien heeft ?" Ik antwoordde dat ik mijn haar zou laten knippen wanneer ik dat zelf wilde. En zo kwamen we overeen om te wachten tot ieder zijn beurt gekregen had en om ons niet te laten doen.

Toen het dan eindelijk onze beurt was weigerden we ons haar te laten afknippen. Dan werd de eerste chef erbijgehaald en daarna ook de majoor, maar we bleven weigeren. Hierop zei de majoor dat we dan in de bak moesten gaan slapen.

Vergezeld van de eerste chef trokken we naar een alleenstaand hokje waarin niets anders stond dan borstels en emmers. Er werd een plaatsje vrijgemaakt, een paar strozakken

binnengebracht, en de bak was gereed. De deur werd dichtgedaan en we gingen op onze strozakken liggen. We rookten sigaretten en we vertelden wat we sedert het begin van de oorlog beleefd hadden. Hij had bij de cavalerie gediend en was erg gewond geraakt bij de slag van Halen. Vijf maanden hadden ze hem van het ene hospitaal naar het andere gebracht. Tenslotte hadden ze zijn been afgezet.

Toen het al avond was werd de deur geopend en de chef en de majoor waren daar terug. De majoor vroeg opnieuw of we ons haar zoude laten knippen, ja of neen?

Geen van beide roerde en hij herhaalde zijn vraag. Toen zette de Brusselaar zich langzaam recht, greep het stompje been dat hem nog restte met zijn beide handen vast en snauwde de majoor toe : “Ziehier, mijn been hebt ge gekregen, maar mijn haar krijgt ge niet. Begrepen?” Dan zijn ze weggegaan en ze lieten de deur openstaan. Kort daarop kwam de chef terug en hij vergezelde ons naar de zaal waar de anderen waren.

Enige dagen later, na een doktersonderzoek en na onder de X-stralen te zijn geweest, moest ik opnieuw geopereerd worden. Een zilveren plaat die men in mijn arm aangebracht had was volgens het zeggen van de dokter de schuld dat de wond niet kon genezen. Die plaat heeft men dan verwijderd en inderdaad, na enig weken was de wonde toe.

Eind mei verliet ik Calais met bestemming Port-Viller (Eure) naar een kamp voor invalide soldaten. Bij mijn aankomst aldaar zag ik Cyriel Samijn terug, die ik laatst gezien had op 14 oktober 1914 bij mijn inscheping te Oostende. In dit kamp kon men een beroep aanleren. Ik werd bekwaam gevonden om elektriker te worden. Maar ook moest ik iedere dag in de voor- en de namiddag voor een half uur naar wat ze de “meccano” noemden. Ik moest er met mijn arm en hand allerlei bewegingen maken om de spieren lossen te maken. De weken gingen voorbij en zo kwam de grote dag voor het leger, 21 juli. Ook nu nog is het de gewoonte dat er op de nationale feestdag decoraties uitgedeeld worden, maar toen was het nog veel erger. Er zouden dus veel soldaten gedecoreerd worden en er zouden ook Franse officieren bij aanwezig zijn. Alles was al de dag van tevoren in gereedheid gebracht voor het feest.

Ieder die één of twee eretekens zou ontvangen was verwittigd. Maar niemand wist met zekerheid welk ereteken het zou zijn. Dat moest geheim blijven. Degenen die alleen het oorlogskruis zouden ontvangen waren op de hoogte gebracht.

Ik was ervan overtuigd dat ik naast het oorlogskruis ook de Leopoldsorde zou krijgen, want ik had in Kontich door de generaal tweemaal die belofte horen uitspreken. Allen die in aanmerking konden komen voor de Leopoldsorde stonden in een grote groep op het plein.

Dan begon de naamafroeping. Er werden misschien wel honderd namen afgeroepen maar ik was er niet bij. Het was of ik een slag in het gezicht kreeg, maar ik dacht, misschien krijg ik wel de Kroonorde. En weer was ik er niet bij. Dan begon het in mijn hoofd te woelen. Ik wilde eerst weggaan, maar ik kon niet. Ik zou niet weggaan en ik zou laten zien dat ik dat onrecht niet aanvaardde.

Ik werd bij de derde groep geplaatst. Dat waren degenen die het oorlogskruis en het militair ereteken tweede klas zouden ontvangen.

Dan begon de uitdeling door drie officieren tegelijk, gevolgd door een groep Belgische en Franse officieren van alle graad. Zo gingen ze van groep tot groep. En toen was het beurt aan groep drie. Wij stonden in twee rijen, ik in de tweede rij. Ik was vastbesloten iets te doen, maar wist nog niet juist wat. Ik hoorde mijn naam afroepen, zag de officieren voor mij staan en toen... Toen draaide ik mij om en ging tussen de toeschouwers plaats nemen. Een weinig later werd ik weggeleid naar mijn kamer waar ik moest blijven.

's Anderendaags moest ik verschijnen voor de korpscommandant, een luitenant-kolonel. Ik had nog nooit met hem gesproken en wist niet hoe ik mij uit de slag zou trekken.

De commandant zag er niet zo kwaad uit en vroeg mij waarom ik zo'n stomiteit uitgehaald had. Ik vertelde hem alles en vroeg of dat dan wel een stomiteit was. Hij antwoordde bevestigend maar zegde dat hij alles zou onderzoeken en dat hij mij dan de straf zou geven die hij rechtvaardig achtte. Hij zegde ook dat iedereen het recht had een decoratie te weigeren maar niet op die manier en in het bijzonder niet in het bijzijn van vreemde officieren. Daarna mocht ik gaan. De volgende dagen werd ik door de mannen van het kamp op twee verschillende manieren aangekeken. De enen hielden mij voor een domkop, de anderen voor een soort held. Toen ik de eerstvolgende zaterdag mijn soldij ontving waren de dertig centiemen per dag erbij, die verbonden waren aan dat ereteken zolang men onder de wapens is.

Van dan af dacht ik aan niets anders meer dan zo rap mogelijk het kamp te verlaten. Maar waar naartoe?

Op het einde van de maand augustus kreeg ik de kans en greep ze met beide handen.

Er werden mannen gevraagd om naar Engeland te gaan werken in een munitiefabriek. Men moest metaalbewerker zijn of men moest eerst in een leerschool lessen volgen en dan een examens afleggen. Als men slaagde kon men naar Engeland vertrekken. Er waren wel tweehonderd vrijwilligers, waaronder Cyriel Samijn en ikzelf.

We vertrokken een paar dagen later naar Moisson, een vijftiental kilometer van Port-Viller. Daar werden we ondergebracht in een hangar die nog gediend had voor het bergen van

een bestuurbare ballon. Een gelijkaardige hangar diende als leerschool. Er stonden draaibanken waar wij om beurten op moesten leren werken. De bestuurder van de school was een éénnarmige luitenant van de genie. Om zich te verplaatsen had hij een motor met zijspan en de man die de motor bestuurde was een korporaal. Dat was Paul Claeys van Winkel. Hij moest ook toezicht houden op de zware motor die de draaibanken in beweging bracht. Ik vertelde hem dat we zo gaarne naar Engeland zouden gaan maar dat we niets kenden van metaal en vreesden niet te zullen slagen in het examen. Hij zegde alleen : “Laat dat maar aan mij over. Alles komt wel in orde.” Na drie weken kwam de dag dat wij de proef moesten afleggen. En inderdaad, alles kwam in orde zonder de minste moeite, want Paul had vooraf alles geregeld met de luitenant.

Zo vertrokken we eind september naar Calais, waar we enige dagen bleven om onze papieren in orde te brengen en een doktersonderzoek te ondergaan. Begin oktober kwamen we dan in Engeland aan. We werden tewerkgesteld in de gemeente Birtley, gelegen tussen de steden Newcastle en Durham. Tussen de kom van de gemeente en de fabriek was er een barakkenkamp opgericht waar een drieduizend Belgen vertoefden. Men had het de naam Elisabethville gegeven. Het was een goed ingerichte plaats met een hospitaal, een kerk, Belgische dokters en priesters, een feestzaal, een muziekmaatschappij en een toneelgroep. Door de Vlamingen werd er ook een afdeling gesticht van het Vlaams Verbond. Degenen die er deel van uitmaakten droegen het speldeke met de letters VVBV op hun vest en waren daar fier op.

In de fabriek werkte men in de dag elf uren en 's nachts elf uren en een half. Men kon er veel geld verdienen en ook rap verteren. Daar kregen we ook nogal veel brieven van het front. Ik herinner me nog zo goed dat ik op zekere dag een brief kreeg van Jules Seys. Zieheir wat ik er van onthouden heb : “Tja, beste vriend Honoré, reeds meer dan twee jaar zijn we hier aan het front. En als we in rust zijn ga ik soms naar de dichtsbijzijnde gemeente en bezie alles wat er nog in de winkels te koop is. Ik weet wat een mes, een telloor, ja zelfs een koffiemolen kost. Maar hoeveel een glas bier kost, dat weet ik niet, want ik heb geen centen om een café binnen te gaan.”

Wat konden wij dan anders doen dan dat zoveel mogelijk verhelpen. Als ik zeg “wij”, dan zijn dat Cyriel Samijn, Albrecht Leenknecht en ikzelf. Wij sliepen in dezelfde kamer en spraken dikwijls over Winkel. En als het heimwee te groot werd, dan dronken wij een goeie pint en waren we weer voor een tijdje genezen. We hebben Achiel Samijn drie keer in verlof laten komen. Iedere keer vertroetelden we hem voor een achttal dagen als een prins. Als we hem dan terug naar het station van Newcastle brachten, beladen met een

zware valies en een dikke geldbuidel, zegde hij iedere keer: “Ik verlang weeral naar de volgende keer.”

Zo gingen de maanden voorbij en eindelijk op het einde van november 1918 stak ik het kanaal over om langs Calais naar België terug te keren. Het grootste deel van de Belgen kwam pas een eind later, namelijk eind december, langs Antwerpen naar België terug.

MIJN LEVEN ALS SOLDAAT NA DE WAPENSTILSTAND

In Calais was er verzamelplaats. Na daar enige dagen vertoefd te hebben, werden we met een paar honderd man naar Leisele gezonden. Dit is een dorpje aan de Franse grens. Toen ik daar al enige dagen was ontmoette ik er Cyriel Commeene, die uit Frankrijk kwam. Ik vroeg hem of hij ook verlangde om eens naar Winkel te gaan, en indien zulks het geval was, of hij eraan dacht met mij mee te gaan, want dat ik van zins was het te beproeven. Hij durfde het niet aangaan maar vroeg mij, als ik dan toch ging, om de groeten over te maken aan zijn vader en moeder.

En op zekere dag, voor de dag aanbrak, vertrok ik te voet naar Proven. Ik kwam daar nog voor de middag aan en wachtte tot er een goederentrein zou komen (er reden nog geen reizigerstreinen) waarmee ik dan, als ik geluk had, tot in Roeslare zou geraken.

's Avonds om zeven uur stond ik daar nog. Ik had nog geen enkele trein gezien. Net toen ik aan terugkeren begon te denken, kwam er een bejaarde man voorbij waaraan ik inlichtingen vroeg omtrent de treinen. Hij zegde dat er iedere avond rond acht uur een trein langs Proven kwam met van die tsings^(*), maar die stopte bijna nooit.

En inderdaad, enige tijd later hoorde ik het geluid van een naderende trein en weldra zag ik ook de lichten. Ik ging post vatten langs de spoorbaan en toen de trein naderbij gekomen was zwaaide ik met beide armen. De machinist moet mij gezien hebben, want de trein vertraagde zodanig dat ik op een trede van een van de wagons kon springen.

En de oude man die verteld had dat er tsjings op de trein zaten had overschot van gelijk. De wagon waar ik op beland was zat er vol van. Ze hadden een vuur aangestoken en men stikte bijna in de dikke rook. Zij hadden zakken bij zich die gevuld waren met rapen, witte en rode kolen en andere groenten. Onderweg vertraagde de trein soms even en het was grappig om te zien hoe die kerels met pak en zak, hals over kop naar beneden duikelden. Ik denk dat zij daar in een kamp of zoiets verbleven.

Dan hernam de trein zijn vorig gangetje en zo rond tien uur stopte hij in Roeselare.

Ik stapte daar af en nam de korste weg naar Winkel toe. Rond middernacht naderde ik de dorpplaats.

Hoewel het een donkere nacht was, kon ik aan de linkerkant een grote boog

(*) Tsings = Noordafrikaanse rondtrekkende verkopers van o.a. stoffen, tapijten,...

onderscheiden. Ik had die daar vroeger nooit gezien. Ik naderde, zag een opening en ging erdoor om te zien wat dat te betekenen had. Toen zag ik de kruisjes en besepte dat er daar een begraafplaats was. Diezelfde avond nog vertelde men mij dat het een Duits kerkhof was.

Toen ik aan het dorp kwam herinnerde ik mij de boodschap van Cyriel Commeene. Ik ging naar zijn ouderlijk huis en klopte er aan. Na wat gewacht te hebben werd de deur geopend en daar stond zijn vader voor mij. Hij nodigde mij uit binnen te komen. Ik deed hem de groeten van zijn zoon. Hij vertelde mij dat mijn vader tijdens de oorlog verhuisd was en waar hij nu woonde. Dan ging ik gauw weer op stap en ik was benieuwd hoe mijn vader er zou uitzien na vier en een half jaar. Hij woonde in het oude huis waar nu nog August Pijpe woont. Toen ik daar aankwam bleef ik een tijdlang kijken naar een witte vlek op de muur vlak naast de deur. Ik zag dat er wat op geschreven stond maar kon het niet lezen. Benieuwd stak ik een stekje aan en las "Trink Wasser". Later zegde men mij dat het betekende "Drinkbaar Water" en dat het erop gezet was door de Duitsers.

Dan klopte ik aan en luisterde aandachtig en met kloppend hart. Ik hoorde gestommel in huis en dan verstond ik de stem van mijn vader die zegde : "Wie zou dat nu nog kunnen zijn?" Dan hoorde ik hem prutsen aan de petrollamp en dan vroeg hij wie daar was.

Ik antwoordde "t Is ik, vader". Dan opende hij de deur en zag ik hem staan. Hij was mager en bleek, want hij had al enige tijd met zijn gezondheid gesukkeld. Toen ik binnen ging greep hij mijn linkerhand en kon geen woord uitbrengen. Zo stonden wij daar enige ogenblikken zonder een woord te zeggen. Dan sloot hij eindelijk de deur en zegde : "Maar zet u dan toch". Ik bleef echter rechtstaan en overzag dat beetje armoedige huisraad die hem nog gebleven was. En toen almeteens, als met een snik, vroeg hij : "Jongen, waarom doet gij uw hand uit uw broekzak niet?" Ik trok mijn rechterhand eruit en vroeg "Waarom niet?" Hij kwam naar mij, betastte mijn hand en zei : "Gelukkig dat ze gelogen hebben".

Hij had immers horen zeggen dat mijn hand afgezet was en dat ik een kunsthand had. Toen vertelde hij mij dat hij in 1917 vernomen had dat ik nog leefde.

Daar hebben we de nacht doorgebracht bij de stoof, die warmte moest geven met enige schaarse houtblokjes die mijn vader er nu en dan opdeed. En we hebben aan elkaar vragen gesteld en beantwoord tot we moe en koud toch naar bed gingen.

Nog twee dagen ben ik te Winkel gebleven. Na familie en vrienden bezocht te hebben, ben ik terug vertrokken.

Ik ging te voet naar Kortemark waar ik meereisde met een goederentrein, die mij terug

bracht naar mijn bestemming. Het eerste wat ik bij mijn aankomst te Liesele deed was naar Cyriel Commeene gaan om inlichtingen te vragen aangaande de gebeurtenissen sedert mijn vertrek, drie dagen voordien. Hij zegde dat er wel tweehonderd man weg waren en dat al deze die al terug gekomen waren de volgende dag aanwezig moesten zijn op het pleintje voor de barak, die dienst deed als bureel.

De volgende morgen stonden minstens vierhonderd man voor het bureel. De enen uit nieuwsgierigheid, de anderen omdat ze weg geweest waren. Omstreeks negen uur kwam er een onderofficier naar buiten met enige grote bladen papier. Hij verzocht om stilte. Dan begon de naamafroeping van al diegenen die door de chef van iedere barak als afwezig waren aangegeven. En achter iedere naam werd de straf vermeld die hem door de commandant toegemeten was. Toen de sergeant aan zijn laatste blad begon, was mijn naam er nog niet bij. Ik begon al hoop te krijgen dat ik er misschien tussenuit zou glippen. En inderdaad, toen hij zijn papieren toeplooid en naar binnen ging, was ik nog niet vernoemd. Ik vertrok blijgezind naar mijn barak en het was of er een groot gewicht van mij afgevallen was.

Een paar dagen later kregen we bijna allemaal nieuwe kleren, ransel en geweer en vertrokken we naar Sint-Amandsberg bij Gent. Daar werden we ondergebracht in een grote school waar we iedere dag wat oefeningen moesten uitvoeren. Na drie dagen werd ieder terug naar zijn compagnie gezonden. Mijn vroegere eenheid, de tiende compagnie van het tweede linieregiment, verbleef dan in Stekene-Waas, een grote gemeente langs de Nederlandse grens, op een tiental kilometer van Sint-Niklaas.

Ik kwam er toe toen de avond reeds gevallen was, want ik had die afstand te voet moeten afleggen. Ik ging mij aanmelden in het bureel dat gevstigd was in de voorkamer van een laag net huis. Daar waren twee officieren, een eerste en een tweede luitenant, en ik herkende geen van beide. Er werd naar mijn papieren gevraagd en toen ik die voorlegde keek de onderluitenant naar mij en vroeg : “Zijt gij misschien diezelfde Liebaert die uit de compagnie weg is gegaan naar de Mission Spécial ?” Toen ik bevestigend antwoordde, begon hij mij te ondervragen. En ik vertelde hem alles wat mij overkomen was tot ik gekwetst geraakte.

Tijdens ons gesprek had ik hem aandachtig gezien en hem herkend. Hij was vóór de oorlog altijd op het bureel van de compagnie geweest als sergeant-majoor.

In Stekene zijn we ongeveer drie maanden gebleven. Van daar kwam ik ook voor de

eerste keer in verlof naar Winkel voor de duur van acht dagen. Ik zag er ook nog enige van mijn vroegere kameraden terug die ik sedert september 1914 niet meer gezien had.

In een van die kleine huisjes die men daar nog veel zag, kreeg ik logement toegewezen. Er woonde een weduwe met drie zonen en een dochter. De oudste zoon was ook soldaat in Antwerpen. Ik werd er goed ontvangen en ben er heel die tijd goed geweest. Nu nog ben ik in briefwisseling met de tweede oudste zoon, die nog altijd in dezelfde straat woont.

Onze dienst bestond erin alle dagen de wacht op te trekken langs de prikkeldraad-versedering, die daar nog geplaatst was door de Duitsers, tussen het bezette België en Holland. Het kluchtigste van alles was dat iedere soldaat graag de wacht opging. Ge zult dat misschien eigenaardig vinden en toch was het zo. Langs die grens werd er erg veel van Holland naar België gesmokkeld en de soldaten, die daar waren om de smokkel in te dijken, hielpen de smokkelaars een handje en verdienden daarmee een schone cent. En zo was er niemand die verlangde om van Stekene weg te gaan. En toch kwam die dag.

Het was maart en het had de laatste dagen veel gesneeuwd. Toen we op weg waren naar Gent laag er dikke laag sneeuw en we kwamen doodmoe in de stad aan. We bleven er enige dagen en reisden dan af naar Duitsland. De reis gebeurde met goederenwagens en toen we het Sint-Pietersstation uitreden sneeuwde het geweldig. Iedereen zat ineengekrompen van de koude. Voor het eten onderweg hadden we een doos vlees, een half brood en een gourde koffie meegekregen. Niet ver van de Duitse grens stopte de trein langs een bos waar er houtmijten stonden. Daar had ge de stormloop moeten zien van de vele soldaten die hout gingen halen. In minder dan geen tijd waren er overal vuren ontstoken, zodat het was of heel de trein in brand stond. Vanuit hun personenwagen eerste klas hadden de officieren echter de rook gezien. De onderofficieren werden uitgezonden en deze gaven bevel om de vuren te doven en het brandhout eruit te werpen. Maar omdat niemand het deed kropen ze zelf naar binnen en schopten vuur en hout naar buiten.

Dan reed de trein verder tot het kleine dorp Moërs, op een vijftal kilometer van de Rijn gelegen. We mochten er afstappen en kregen wat rust. Intussen werd het avond en in het donker stapten we op weg naar Homburg, een vijftal kilometer verderop. Daar kregen we eten en onderdak in een grote zaal boven een herberg waarboven er te lezen stond "Matroze Haus". Men kon er bier krijgen en de soldaten werden overrompeld door de Duitsers die vroegen om zeep en sigaretten te kopen. Ge moogt mij geloven als ik zeg dat er die avond al heel wat soldaten met veel Duitse merken op zak liepen.

In Homburg losten we de jagers te voet af, die naar België zouden terugkeren. Onze

compagnie werd belast met het bewaken van de grote brug over de Rijn tussen Homburg en het niet-bezette Duitsland, met aan de overkant het dorp Ruhrort.

Enige tijd later brak er een revolutie uit in het niet-bezette gedeelte. Op vraag van de burgemeester van Duisburg zijn we dan voor drie weken in die stad gelogeed geweest. We verbleven er in een van de mooiste hotels en moesten niets anders doen dan eten en slapen en de wacht houden voor ons hotel, voor onze eigen veiligheid. Eigenlijk waren we daar enkel om de mensen in de stad kalm te houden. Na die luilekkere weken vertrokken we weer tot aan de Rijn naar Ruhrort. In de paar weken die we daar verbleven heb ik kunnen zien wat honger lijden betekent. Ik zal het niet proberen te beschrijven, want ik zou er toch de gepaste woorden niet voor vinden. Veel soldaten hadden deernis met die uitgehongerde mensen en gaven hen het overschot van hun eten. Maar er waren er ook die zegden dat klein en groot mochten kreveren, maar die 's ochtends na hun dienst toch jacht maakten op vrouwen en meisjes.

De felste van dat soort in onze compagnie was een zekere Timmermans. Het was een kerel van negentien jaar, afkomstig van Sint-Amandsberg. Hij was als vrijwilliger na de wapenstilstand bij het leger gekomen. Hij zegde dat hij tijdens de oorlog veel geleden had. Hij was welbespraakt en kon boeiend vertellen en iedereen zag een weinig naar hem op. Na enige tijd waande hij zich al een hele piet en begon zelfs reeds oudere soldaten de les te spellen. Daardoor begon men meer op hem te letten en zijn doen en laten na te gaan.

Rond die tijd verdronk er een soldaat van onze compagnie al zwemmend in de Rijn. Op de dag van de begrafenis sonden we allemaal opgesteld aan het dodenhuisje van de gemeente. Daar verklaarde Timmermans dat men nu moest opletten wat er zou gebeuren. De mannen trokken de schouders op en gaven maar weinig aandacht aan zijn gepraat. Toen de stoet zich in beweging zette, met het lijk voorop, stonden er enige nieuwsgierige Duitsers langs de weg waar wij voorbij moesten gaan. Wij passeerden die mensen en iedereen was stil en er gebeurde niets. Een weinig verder kwamen we vijf jonge studenten tegen. Vier van hen ontblootten het hoofd, de vijfde niet. En dan gebeurde het. Timmermans stormde op die jongen af en met de kolf van zijn geweer sloeg hij hem tegen de grond. Volgens mijn weten is hij hiervoor nooit gestraft geweest. Na de begrafenis was hij niet weinig fier over zijn daad en hij zegde luidop dat het de laatste niet was die ging voelen hoe hard de kolf van zijn geweer wel was.

Maar zijn gloriетijd was voorbij toen hij een paar dagen later gesnapt werd toen hij een jong meisje geweld wilde aandoen. En enige weken later keerden we terug naar Moërs en daar

kreeg zijn reputatie voorgoed de genadeklop.

Op zekere dag werden we met zes man, waaronder ook Timmermans, aangeduid om een controle te gaan uitoefenen in het station van die stad. We moesten er de paspoorten controleren van al wie wilde vertrekken. Toen er een trein aangekondigd werd, gingen er twee man postvatten aan de uitgang. Een van hen was Timmermans. De vier anderen bleven in de wachtzaal. Er was veel volk en iedereen drumde om zo vlug mogelijk buiten te zijn en zo een goede plaats op de trein te bemachtigen. Een jonge vrouw met een kind op de arm werd nogal hard opzij geduwd en daar ze trachtte haar kind te beschermen en daardoor niet goed op haarzelf lette, kwam ze nogal onzacht tegen Timmermans terecht. Zonder een woord te zeggen sloeg hij haar in het aangezicht, zodanig dat ze samen met haar kind op de grond viel. Maar een Oostendenaar, met name Kindt, die ook bij ons was, sprong vooruit, greep Timmermans bij de kraag, sleurde hem midden in de zaal en ranselde hem af tot hij om genade vroeg. Dat duurde een paar minuten en ondertussen waren alle reizigers vertrokken en stonden wij daar nog alleen in de wachtzaal. Van dan af was er maar weinig sprake meer van Timmermans.

In Moërs waren we ondergebracht in een oude leegstaande fabriek. Iedere dag van rond elf uur stonden daar veel kinderen aan de poort. Ze hadden een of ander stuk keukengerief mee en wachtten er om de resten van het eten te bemachtigen. De eerste dagen gingen veel soldaten na het eten naar de poort om er hun overschot uit te delen. Tot op zekere dag men ons verbood dat nog langer te doen. De overschotten moesten voortaan in een kuip gegooid worden.

De eerstvolgende dag sloegen nog verscheidene manne dit bevel in de wind en gingen toch naar de poort. Maar 's anderendaags stond mijnheer de sergeant-majoor op de koer tussen de fabriek en de poort om zulks te beletten. En iedereen keerde terug en stond te vloeken en te grommen om zoveel onrechtvaardigheid. Toen ik gegeten had, vulde ik mijn gamel boordevol aardappelen. Ik vroeg ook nog de gamellen van drie kameraden, vulde ze met alle overschotten die ik kon krijgen en trok ermee naar buiten.

De sergeant-majoor, nog steeds op zijn post, zag mij aankomen en zegde : "Liebaert, gij hebt te doen als alle anderen. Ga naar de kuip en ledig daar die gamellen."

Ik antwoordde hem dat ik ging doen zoals de vorige dagen en dat het jammer was eten weg te gooien als kinderen honger leden.

Daar was hij niet mee akkoord en hij gaf mij bevel te doen wat hij zei. Maar ik antwoordde dat ik zulke orders aan mijn hielen vaagde. Daarna ging ik door en deelde mijn vier

gamellen patattten uit aan die uitgehongerde stakkers. Natuurlijk moest ik daarna bij de commandant komen. De bevelvoerende officier was toen Defonseca, een nog jonge en begrijpende man. Na mij gehoord te hebben, prees hij mij om mijn medelijden met de kinderen, maar hij zei ook dat in het leger een bevel altijd een bevel was en dat ik daar rekening mee moest houden. Ik beloofde zulks te doen en vroeg de toelating om voort te gaan met de uitdeling van de overschotten, waarop hij antwoordde dat hij erover zou nadenken. De volgende dag was de uitdeling weer toegestaan.

In die periode was er ook iedere nacht een peloton van onze compagnie dat buiten de fabriek verbleef. Zij werden ondergebracht in een klein zaaltje in de stad. Enkelen moesten de wacht optrekken bij bepaalde gebouwen, terwijl de anderen gedurende de nacht verkenningen deden in de stad, want iedere burger moest om tien uur binnen zijn. Zo stond ik op een avond op wacht aan een herenhuis waar de kolonel van het regiment gelogeed was. Het was rond halfelf toen we een man en een vrouw zagen aankomen. Het was donker en de straat was maar flauw verlicht. Ik wou juist de straat oversteken om die mensen te controleren toen mijn makker mij toefluisterde : “Het is de eerste chef”. Dat kon mij niet tegenhouden. Ik ging de straat over en vroeg aan de vrouw of zij de toelating had om na tien uur op straat te zijn. Zij sprak geen woord, maar de eerste chef sprak in haar plaats. Hij zegde dat zij de vrouw was waar hij een slaapkamer had en dat ze daardoor het recht had om na tien uur op straat te zijn. “Want”, zegde hij, “ik sta er borg voor.” Ik zegde dat orders bij het leger orders waren en dat de vrouw mee moest naar de controlepost. Dat gebeurde dan ook. Wat luitenant Defonseca daarover tegen de chef gezegd heeft weet ik niet.

Het zal rond tien juli geweest zijn dat we uit Moërs vertrokken en tegen de avond aanbelandden in het dorp Gonsbeek. Met een vijftig man werden we gelogeed in een oud danszaaltje, waar er vroeger krijgsgevangenen onderdak gekregen hadden. Nog nooit waren we zo welgekomen geweest als daar, want in minder dan geen tijd hadden we gezelschap van duizenden kameraden, maar dan onder de vorm van luizen. Er zaten er meer in dat kleine zaaltje dan dat er soldaten waren in het Belgisch leger. De volgende dag ging ik mijn dertig dagen verlof vragen die ik nog tegoed had. De chef wilde er eerst maar vijftien toestaan, omdat er ook nog veel jonge soldaten waren, die ook eens graag in verlof zouden gaan. We kwamen akkoord dat ik twintig dagen verlof kon nemen.

De volgende dag vertrok ik naar Winkel.

Toen ik na drie weken weer in Gonsbeek aankwam, was mijn compagnie vertrokken naar

een klein dorpje, halfweg tussen Cleve en Gogh, op een vijftal kilometer van de Nederlandse grens. Daar heb ik de laatste dagen van mijn soldatenleven doorgebracht.

Op 20 augustus verlieten we in de namiddag de jongere kameraden die nog moesten blijven en de volgende morgen kwamen we in Kortrijk aan. Het werd een mooie dag, die me altijd bijgebleven is. Ik was gelukkig omdat ik weer een vrij man geworden was.

En toch, als ik gewild had, kon ik reeds maanden vroeger van dienst ontslagen zijn, maar ik gaf er de voorkeur aan soldaat te zijn dan aanzien te worden als verminkte. Ik was immers al maanden terug bij mijn compagnie vooraleer de commandant geweten heeft dat ik erg gewond was geweest. Dat kwam toen ik al vallend mijn arm bezeerde en mijn geweer niet meer kon dragen op mijn rechterschouder. Ik kreeg bevel het toch te doen en toen ik zei dat ik het niet kon, kwam de commandant erbij te pas. Dan kwam alles uit en hij gaf mij de raad om mij bij de dokter te laten verzorgen en eventueel te laten afkeuren. Ik weigerde dat en zei dat ik met mijn klas naar huis wilde gaan. Nog diezelfde dag liet hij mij roepen en vroeg of ik nog geen decoratie gekregen had. Ik vertelde hem over de plechtigheid te Port-Viller van 21 juli 1916. Een paar weken later ontving ik opnieuw mijn dertig centiem vergoeding per dag. En nog wat later werd ik weer bij de commandant geroepen. Hij had, zegde hij, er heel wat werk voor gedaan om alles voor mij in orde te brengen en die eretekens voor mij terug te krijgen. De commandant, die een goed man was, dacht waarschijnlijk dat ik spijt voelde over de gebeurtenissen van toen, maar mijn gedacht was nog altijd hetzelfde gebleven. Daarom zegde ik hem dat het mij speet, maar dat mijn gedacht nooit zou veranderen, dat ik steeds het militair ereteken zou weigeren, maar dat ik geen bezwaar had tegen het oorlogskruis.

Hij dacht even na en zei dan : "Indien ik die eretekens terugzend mag ik ook de vergoeding, die eraan verbonden is, niet meer uitbetalen. Doe daarom alsof er niets aan de hand is, draag de rubans van beide decoraties op uw uniform en we spreken er niet meer over." Ik heb gedaan wat hij verlangde en kreeg de dertig centiem voort uitbetaald.

Daarna heb ik getracht alles te vergeten. Maar nu ik door Albert Witdouck gevraagd werd mijn herinneringen over mijn soldatenleven op papier te zetten, is alles terug naar boven gekomen en ben ik beginnen denken over alles wat er toen gebeurd is, ook na die onvergetelijke dag van het afzwaaien. Ik weet wel dat zulks niets meer te maken met het echte soldatenleven, maar ik weet evengoed dat sommige dingen uit mijn later leven toch daaruit voortvloeien.

MIJN ONDERVINDINGEN ALS OORLOGSINVALIDE NA DE OORLOG

Toen ik na zes jaar legerdienst (1913-1919) mijn soldatenuniform op zolder hing, begon in mij de vraag op te rijzen: “Wat nu ? Hoe zal ik aan werk geraken dat mij past ?” Het werk dat ik in Engeland gedaan had was simpel kinderwerk geweest, vergeleken bij het zware werk dat ik vroeger gedaan had. Ik had immers in de steenbakkerijen en in de cichorei-asten gewerkt. Begin oktober 1919 werd ik gevraagd om in een ast te gaan werken. Ik zei wel ja, maar wist niet of ik het werk aan zou kunnen. Ik heb het gedaan, ik heb het jaren gedaan en heb ook nog jaren in de steenovens gewerkt. Maar door mijn gebrekkige arm heb ik tweemaal zoveel gezweet als mijn werkmakers en ook veel pijn geleden door die oude oorlogswonden. Maar ik gaf niet op omdat ik wilde vooruitkomen in het leven.

Vanaf 1926 begon ik aan het vlas omdat het ander werk toch te zwaar geworden was. Tot ik dan in 1929 een lichtpuntje zag. Ik werkte toen in Marke bij de heer Bekaert, de vader van de huidige burgemeester van deze gemeente. De veldwachter van Marke was al een oudere man. Hij had vernomen dat ik oorlogsinvalide was en hij wist ook dat de veldwachter van Winkel binnenkort de ouderdomsgrens zou bereiken. Op een dag zei hij mij : “Waarom blijft ge die arbeid doen die u niet meer past ? Doe het nodige en stel uw kandidatuur. Dat ware juist iets voor u.”

Ik beloofde hem erover na te denken en besloot mijn kans te wagen. Op het einde van de zomer van 1929 werd door het gemeentebestuur van Winkel bekend gemaakt dat de plaats van veldwachter open kwam. De voorwaarden werden bekendgemaakt, alsook dat de voorkeur zou gegeven worden aan oorlogsinvaliden.

Er waren uiteindelijk vijf mededingers : Vankeirsbilck, Vuylsteke, Segers, Lotin en ikzelf.

Op 13 oktober kreeg ik bericht dat ik mij moest aanbieden voor een lichamenlijk onderzoek bij dokter Vandewalle te Izegem op 14, 15 of 16 oktober en dat het examen zou doorgaan op zaterdag 21 oktober te 14.30 uur in het stadhuis van Izegem.

Dat schrijven was ondertekend door burgemeester Gekiere.

Die zaterdag waren we alle vijf aanwezig. Een tiental dagen later werd de uitslag bekend gemaakt : Liebaert 91 punten, Vankeirsbilck 87, Vuylsteke 86, Segers 80 en Lotin 49. Daar Lotin niet geslaagd was en dus afviel, bleven er nog vier kandidaten over.

Van dan af was de jacht ingezet om stemmen te bedelen bij de gemeenteraadsleden.

Eerst wilde ik nergens gaan, omdat ik ervan overtuigd was dat zoiets niet nodig was. Maar door het aandringen van vrienden ging ik toch maar.

Overall werd ik goed onthaald, behalve bij Camiel Oost. Die vroeg mij of ik de Franse taal machtig was. Ik zal maar niet schrijven wat ik daarop geantwoord heb, maar ik weet zeker dat ik op zijn stem niet moest rekenen. Van de twee vertegenwoordigers van de christen werklieden was ik zeker, want beiden beloofden nog formeel dat zij voor mij zouden stemmen omdat ik de enige kandidaat was die deel uitmaakte van een van hun organisaties. Ik was immers lid van de christen ziekenbond.

Op de gemeenteraadszitting van 8 november 1929 was de uitslag van de stemming als volgt : van de negen raadsleden was er een afwezig, namelijk Wijlin Henri, en stemde er een ongeldig : Vandebussche Edmond. De zeven geldige stemmen waren als volgt verdeeld : Vankeirsbilck 5 stemmen, Vuylsteke 5 stemmen, Liebaert 2 stemmen, Segers 0 stemmen. Dat de twee eersten elk 5 stemmen kregen kwam omdat elk raadslid voor twee kandidaten ineens mocht stemmen. Dat is onregelmatig. Bij de stemming werd bijgevolg geen rekening gehouden met het reglement noch met de wettelijk voorziene voorkeursregeling voor oorlogsinvaliden.

En wat kan de verklaring zijn voor dit gedoe?

Ik denk dat ik de nagel op de kop sla als ik de volgende verklaring geef : het niet stemmen of ongeldig stemmen van de christenen alsook de onregelmatige stemming waren grotendeels te wijten aan de onbarmhartige druk van de toenmalige pastoor St-Martin, die meer de vriendjesliefde dan de naastenliefde beoefende.

Daarmee eindigde de eerste akte van wat men zou kunnen noemen 'een trieste klucht' en de tweede akte kon beginnen. De twee kandidaten die vijf stemmen bekomen hadden werden bij de gouverneur voorgedragen. Ik was hen echter voor en protesteerde bij het hoofd der provincie tegen al hetgene er hier op de gemeenteraadszitting van 8 november gebeurd was.

Na een onderzoek van enkele weken moet de gouverneur toch in mijn voordeel beslist hebben, maar die beslissing moet door het gemeentebestuur niet aanvaard zijn. Hoe zou het anders kunnen? Immers indien er geen betwisting is tussen de gemeente en de gouverneur, dan benoemt deze laatste.

Indien er wel betwisting is wordt het geschil voorgelegd aan de Minister van Binnenlandse Zaken, die uiteindelijk de benoeming doet. En dat is hier het geval geweest.

Op een schrijven aan de minister van Binnenlandse Zaken kreeg ik op 19 februari 1930 het volgende antwoord :

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid
Provincie- en Gemeentezaken
n2079

Brussel, 17-2-1930

Mijnheer,

Ik heb de eer U te melden dat de minister na alle inlichtingen ingewonnen te hebben, van oordeel is geweest dat gij niet de nodige waarborgen biedt om bewuste betrekking naar behoren te vervullen, zodat bijgevolg, enz...

Twee dagen later kreeg ik een brief van de Nationale Bond voor Oorlogsinvaliden uit Brussel met het volgend bericht: "De Heer Minister van Binnenlandse Zaken heeft een definitieve beslissing genomen, er is dus geen verhaal meer daartegen."

Dat is dus klaar genoeg. Het schepencollege van Winkel had alle inlichtingen gegeven aangaande mijn persoon. Gebaseerd op die inlichtingen heeft de minister zijn oordeel geveld. Hadden die niets anders dan de waarheid bevat, dan zou de uitslag anders geweest zijn, daar ben ik stellig van overtuigd. Maar in dit geval heeft hij zich laten vangen door personen die hem met valse gegevens op een dwaalspoor hebben gebracht.

Na tweeëndertig jaar ben ik er nog altijd benieuwd naar om te weten wat ik zoal misdään had om geen waarborg te kunnen bieden om veldwachter te worden. Was ik dan zoveel slechter dan degene die het wel geworden is?

Merk wel dat ik nooit enige wrok gekoesterd heb tegen Camiel Vuylsteke. Hij was de schuldige niet.

Het is ook niet uit wrok tegen anderen dat ik dit heb aangehaald, maar om te tonen dat alle of toch bijna alle eerbetuigingen tegenover oudstijders en oorlogsinvaliden niets anders zijn dan schone woorden en bluf. Had ik op 9 oktober 1914 te Kwatrecht de dood gevonden, dan zou mijn naam nu op het standbeeld gebeiteld staan onder de titel : "Aan onze Helden". Nu zulks niet gebeurd was, vond men dat ik geen waarborgen bood om veldwachter te worden.

Dikwijls heb ik een naar gevoel moeten wegwerken als ik de woorden las onder aan op het standbeeld : "Plicht voor alles, hoe pijnlijk hij ook wezen mocht." Indien die woorden voortkomen uit het brein van een der gemeentebestuurders uit die tijd, dan moet die man daar al lang spijt over hebben. Of bestaat die plicht alleen maar voor soldaten in oorlogstijd ? Zijn anderen, in dit geval gemeentebestuurders, er niet evengoed toe gehouden hun plicht te doen ? Nochtans was er voor hen geen levensgevaar aan verbonden.

Men kan best zien waarmee men een oudstijder tracht te paaien op een elf november bijvoorbeeld, als ze fier door de straten stappen met een groot aantal decoraties op de borst. Ik heb mij al dikwijls afgevraagd of die mannen al die dingen als oorlogsdecoraties zien. Zo ja, dan hebben ze het volgens mij geheel verkeerd voor. Een oorlogsdecoratie is volgens mij een ereteken dat men verdiend heeft in oorlogstijd, aan het front. Alleen daar kan men dat verdienen, zoals men daar alleen kan sneuvelen. Toen iedere frontsoldaat zijn vuurkaart ontving stonden alle eretekens daarop vermeld. Die kunnen dus als dusdanig doorgaan. Alle andere decoraties worden uitgedeeld om de oudstrijders te sussen en hun ijdelheid te strelen. Over hetgene op mijn vuurkaart staat hoef ik mij niet te schamen en ik durf ze tonen aan iedereen. Maar men heeft in België met hele handgrepen decoraties naar de oudstijders geworpen, tot in het belachelijke toe. En, zoals iemand mij kortgeleden nog vertelde, zijn de Belgische decoraties nog meer gedevalueerd dan de Belgische frank.

Ik zou nog kunnen doorgaan, maar het heeft geen zin meer, nu de oorlog al bijna een halve eeuw tot het verleden behoort. De jongste oudstrijders hebben al de ouderdom van zeventig jaar bereikt. Wij hebben dus niet meer zoveel jaren voor de boeg. Ik wil daarom besluiten met te zeggen dat allen die verliefd zijn op decoraties ze gerust verder mogen dragen.

Nog niet zo lang geleden kwam ik in gesprek met iemand die mij aanraadde ook die dingen aan te vragen en zo in het bezit te komen van de Leopoldsorde, de Kroonorde en ik weet niet nogal wat van die dingen.

Ik heb hem geantwoord dat ik vierenvestig jaar na de oorlog geen eretekens meer moet hebben. Den 21 juli 1916 heb ik gezworen dat nooit op mijn hart te dragen.

Tot nu toe heb ik woord gehouden en ik ben niet van gedacht daar iets aan te veranderen.

Daarmee zal ik nu maar eindigen.

NAWOORD

Voor ik aan dit schrijven begon had ik nooit gedacht dat het zoveel bladzijden zou beslaan. Mijn plan was om hier en daar een greep uit mijn leven als soldaat te beschrijven. Maar wat kan men al niet vertellen over een soldatentijd die in dagen geteld het getal 2191 bereikt.

Misschien ben ik soms wat te langdradig geweest. Maar er zijn ook dingen die ik had willen vertellen maar toch niet deed, omdat ik niemand wilde krenken.

Ik wil nog eens de nadruk leggen op hetgeen ik schreef op de eerste bladzijde. Op deze zoveel geschreven bladzijden staat er geen enkel woord dat kan beschouwd worden als grootspraak, om mij zodoende te laten doorgaan voor meer dan ik in feite ben. Ik geloof ook niet dat een oudstrijder het anders zou of zal doen. Daarvoor zijn we te oud geworden. Ik weet wel en ik kan dat zelf begrijpen dat sommige oudstrijders die aan het vertellen gaan zichzelf niet kunnen bedwingen en wat aan grootspraak gaan doen. Maar die tijd is nu wel voorbij zou ik denken.

Ik weet niet wat men met dit geschrift zal aanvangen. Maar in geval er iets openbaar zou gemaakt worden, dan mag dat, maar enkel in die zin dat het openbaar gemaakt wordt als geheel. Dus alles of niets. En zelfs dan wil ik nog geraadpleegd worden.

Ik kan niet zeggen dat alle data die hierin voorkomen heel juist zijn, maar een verschil van meer dan twee dagen is er zeker niet.

Voor het geval een of meer van de oud-gemeenteraadsleden dit eens onder ogen zou krijgen, dan kunnen zij zich verdedigen met de opmerking dat ik drie straffen opgelopen had. Die bewering zou juist zijn : ik heb immers tweemaal zesentwintig frank en eenmaal vijftig frank boete gehad. Maar die straffen waren in 1929 niet meer bestaande door de volledige amnestiewet van 1925 of 1926. Daarover heb ik een advocaat geraadpleegd en die zegde dat iemand die daar nog over durfde spreken strafbaar was. Hij zegde mij, amnestie betekent “de spons erover” en dat mag nergens meer genoemd worden.

Ik hoop dat ook enkele oudstrijders dit zullen lezen. In dit geval zou ik hen willen vragen : “Indien ge onjuistheden in dit schrijven ontdekt, wil zo goed zijn er mij op te wijzen. Dan kunnen we samen zien wie het bij het rechte eind heeft. Moest er zich hier of daar een kleine fout in bevinden, dan zal ik ze grif toegeven.”

Waar ik schrijf over decoraties heb ik niemand willen kwetsen. Maar niemand mag het mij kwalijk nemen dat ik er anders over denk dan hijzelf. Wat betreft de vuurkaart denk ik dat ik het goed voorheb als ik zeg dat een oorlogsereteken alleen in oorlogstijd kan verdiend worden maar niet dertig of veertig jaar later. Een decoratie geven aan iemand die ze verdiend heeft is een plicht. Maar decoraties te grabbel gooien naar iedereen die ze wil grijpen is volgens mijn gedacht een grote klucht.

Deze beschrijving had ik tot in het oneindige kunnen voortzetten, bijzonder waar het gaat over iemand die ik hier niet bij naam wil noemen, maar die zich sedert vele jaren voorstelt als de redder van het vaderland. Maar de eerste jaren na de oorlog gaf hij zich uit voor iemand die niets anders gedaan had dan handel drijven in paardevoer. Hij was er toen zelfs fier op dat dit zijn enige verdienste geweest was tijdens zijn soldatenleven.

Maar kom, laten we die vieze pot liefst gedekt en laten we besluiten met te zeggen : “Iedere soldaat van Winkel, behalve die ene die ik heirboven beschreef, heeft volgens mijn bescheiden mening gedaan wat van hem verwacht werd. Hij heeft dus zijn plicht gedaan en gehandeld naar de wens van de man die de woorden neerpemde die nu nog op het Winkelse standbeeld staan en die zijn :

“Plicht voor alles, hoe pijnlijk hij ook wezen moge.”

Ik vind het jammer dat die woorden alleen toepasselijk schijnen te zijn op de soldaten in oorlogstijd.

Honoré LIEBAERT, 1962

NASCHRIFT door Frank Lakiere, kleinzoon van Honoré Liebaert

Deze mémoires zijn waarheidsgetrouw en ze kregen als zodanig ook erkenning. Mijn grootvader mocht nog meemaken dat dit werk officieel opgenomen werd in het gemeentelijk archief van de gemeente Sint-Eloois-Winkel (nu deelgemeente van Ledegem).

Liebaert Honoré Remi

Geboren te Sint-Eloois-Winkel op 31 januari 1893
Zoon van Constantinus Liebaert en Clementia Guillemyn
Getrouwd met Madeleine Debo, waarbij hij 2 dochters heeft: Simone en Marcella.
Overleden te Izegem op 12 december 1970

Graad en stand : Milicien 1913
Stamboeknummer : 102/59374

Op 15 september 1913 in dienst in het opleidingscentrum te Gent (10de compagnie van het 2de linieregiment).
In september 1914 vrijwilliger voor een Bijzondere Eenheid cyclisten.
Zwaargewond in gevechten te Kwatrecht (Wetteren) op 9 oktober 1914.
Op 13 oktober 1914 via Oostende overgebracht naar een hospitaal in Turnbridge-Wells (Engeland, graafschap Kent) waar hij verblijft tot 26 februari 1916.
Via Folkestone en Calais overgebracht naar het hospitaal te Port-de-Gravelines en later naar het kamp voor invalide soldaten te Port-Viller (Eure).

Overgegaan naar het Werkliedendetachment te Birtley - Elisabethville op 26 september 1916.

Op 28 november 1918 overgebracht naar Calais en naar het Schiftingscentrum voor Oud-Militairen te Liesele.
Terug naar het 2de linieregiment op 2 januari 1919 voor de bewaking van de Belgisch-Nederlandse grens en later naar bezet Duitsland.
Met onbepaald verlof op 30 september 1919.

Oorlogsinvalide 1914-1918

Eretekens:

- *Militair Ereteken tweede klas met Palm (KB nr 3091 van 11 december 1915)*
- *Oorlogskruis met Palm (KB nr 4201 van 19 juli 1916)*
- *Herinneringsmedaille van de Oorlog 1914-1918 (20 november 1919)*
- *Overwinningsmedaille (20 november 1919)*
- *Vuurkruis (18 oktober 1935)*
- *Bijkomende Palm op het Oorlogskruis (KB nr 1214 van 8 april 1936)*